

Міністерство освіти і науки України
Льотна академія
Національного авіаційного університету

Троянський О.А.

Основи права Європейського Союзу

Методичні вказівки до практичних занять

для студентів всіх форм навчання спеціальності
081 «Право» за освітньо-професійною
програмою
«Правове забезпечення авіаційної діяльності»

Кропивницький
2021

УДК 341.17

Рецензент:

С.І. Москаленко – д.ю.н., доцент кафедри права та правового регулювання авіаційної діяльності Льотної академії Національного авіаційного університету

Троянський О.А.

Основи права Європейського Союзу. Методичні вказівки до практичних занять / О.А. Троянський. – Кропивницький: ЛА НАУ, 2021. – 96 с.

Методичні вказівки до практичних занять укладені відповідно до освітньо-професійної програми 081 «Право» та робочої програми навчальної дисципліни «Основи права Європейського Союзу» для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право» всіх форм навчання.

Методичні вказівки розроблені для ознайомлення студентів із структурою та змістом навчальної дисципліни і призначені для підготовки до практичних занять.

Призначено для студентів спеціальності 081 «Право» за освітньо-професійною програмою «Правове забезпечення авіаційної діяльності» всіх форм навчання.

УДК 341.17

Розглянуто, обговорено і рекомендовано до друку та використання в освітньому процесі на засіданні: кафедри права та правового регулювання авіаційної діяльності, протокол від «10» лютого 2021 р. № 6/2, Науково-методичної ради академії, протокол від «15» березня 2021 р. № 6.

© Троянський О.А., 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1 Тема 1 Європейський союз та його правова система.....	5
2 Тема 2 Історія становлення та джерела права Європейського союзу.....	12
3 Тема 3 Політико-правова природа Європейського Союзу	19
4 Тема 4 Інституції Європейського Союзу.....	23
5 Тема 5 Правовий статус людини та громадянина в Європейському Союзі	31
6 Тема 6 Основи Шенгенського права	37
7 Тема 7 Економічний і валютний союз	45
8 Тема 8 Правове регулювання внутрішнього ринку Європейського Союзу	51
9 Тема 9 Правове регулювання корпоративних відносин в Європейському Союзі	57
10 Тема 10 Правове регулювання соціальної сфери та ринку праці в межах Європейського Союзу.....	63
11 Тема 11 Право Європейського союзу в сфері безпеки та боротьби зі злочинністю.....	72
12 Тема 12 Правове регулювання відносин України з Європейським Союзом.....	80
13 ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	88
14 СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ.....	89

ВСТУП

Вже досить тривалий період часу євроатлантична інтеграція декларується як безальтернативний шлях розвитку української держави. Відтак, вплив різноманітних правил, норм і стандартів, сформованих, в тому числі, і інституціями Європейського Союзу, на вітчизняну правову систему рік за роком зростає. Саме тому, метою вивчення курсу «Основи права Європейського Союзу» є поглиблення правового світогляду студентів, формування професійних уявлень про правову систему Європейського Союзу, створення теоретичних уявлень про предмет, методи, принципи, галузі, підгалузі, інститути та норми права ЄС, формування вмінь студентів правильно використовувати норми права ЄС у своїй діяльності. Завданнями курсу є формування у студентів системи знань про принципи права ЄС, механізми взаємодії права ЄС та національного права держав-членів ЄС, основні галузі права ЄС, правові інструменти регулювання ринків товарів, робіт, послуг, фінансових ринків та ринків робочої сили, а також закласти основи практичних навиків кваліфікації праводіносин, що виникають всередині ЄС, тлумачення норм права ЄС, використання норм права ЄС у правозастосовчій діяльності на національному рівні.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

- передумови утворення та основні етапи становлення ЄС;
- структуру, функції та повноваження органів влади ЄС: Ради ЄС, Парламенту ЄС, Європейської Комісії, Суду Європейських Спільнот, Європейського омбудсмена, Європейського суду аудиторів, консультативних органів ЄС;
- основні нормативні акти права Європейського Союзу;
- основні принципи та засади судової системи ЄС;
- основи правового статусу людини і громадянина за правом ЄС;
- поняття та ознаки основних підгалузей права ЄС.

Тема 1. Європейський союз та його правова система (2 години)

Практичне заняття

План

1. Поняття та система права Європейського Союзу.
2. Предмет, метод та принципи права Європейського Союзу.
3. Суб'єкти права Європейського Союзу.
4. Право Європейського Союзу як наука і навчальна дисципліна.

Мета: Ознайомитися з поняттям та системою права, предметом, методами принципами та суб'єктами права Європейського Союзу, а також правом Європейського Союзу як наукою так і навчальною дисципліною.

Основні поняття: Європейський Союз, принципи права ЄС, предмет права ЄС, суб'єкти права ЄС.

У *першому питанні* «Поняття та система права Європейського Союзу» необхідно зазначити, що *право Європейського Союзу* – це система правових норм, які регулюють процеси європейської інтеграції та діяльність ЄС.

За своєю структурою право Євросоюзу поділяється на *первинне та вторинне*.

До первинного права ЄС належать норми міжнародних договорів, які становлять правову основу функціонування всіх складових елементів, що формують Євросоюз. Первинне право ЄС створює правові засади для ухвалення законодавчих та інших правових актів Євросоюзу.

Вторинне право ЄС являє собою більш складну підсистему норм. До нього відносять норми, які закріплені в актах органів Євросоюзу, а також у

міжнародних угодах, що уклали між собою європейські співтовариства та інші суб'єкти міжнародного права.

Система права Європейського Союзу – це новий правовий порядок, утворений засновницькими договорами, характеризується своєю автономністю та внутрішнім узгодженням власної системи правових джерел, а також специфічною природою взаємовідносин, що існують між правовими нормами Європейського Союзу та національними правовими системами держав-учасниць.

Право ЄС характеризується низкою ознак:

- це правові норми, породжені інтеграційними процесами, які знайшли свій вираз у джерелах права Європейської Співтовариства та Європейського Союзу;

- це правові норми, які об'єднують те, через що вони повинні забезпечити досягнення його цілей і вирішення завдань.

Система права ЄС включає галузі, інститути, принципи і норми.

До галузей права ЄС належать: сукупність правових норм, які визначають правове становище Євросоюзу; правове регулювання внутрішнього ринку; торгівельне та комерційне право; право конкуренції; право охорони навколишнього середовища; право щодо державних замовлень; трудове право; право зовнішніх відносин тощо.

Щодо *інститутів права Євросоюзу*, то можна говорити про два їх види. *По-перше*, це інститути, що є загальними для всієї системи права ЄС. До них належать інститути *визнання, правонаступництва, відповідальності*. *По-друге*, у кожній галузі права Євросоюзу формуються свої інститути.

При *класифікації норм права Євросоюзу* слід брати до уваги те, що її критеріями можуть бути: соціально-правові характеристики норм та їхня роль у здійсненні

інтеграції; особливості предметної сфери дії норм або об'єкта їх регулювання; формально-юридичні ознаки норм; ступінь юридичної сили норм; зміст нормативних приписів та властивості їх регулятивних функцій; організаційно-цільова спрямованість норм та особливості їх регулюючого впливу; методи та способи здійснення приписів норм.

Розглядаючи *друге питання* «Предмет, метод та принципи права Європейського Союзу» необхідно засвоїти, що *предмет права ЄС* – це ті суспільні відносини, які воно регламентує.

У західній доктрині *зміст права Європейського Союзу за предметом регулювання* прийнято поділяти на дві частини: *інституційне і матеріальне право*.

Предметом інституційного права є сам Європейський Союз як інтеграційна організація, статус його керівних органів (інститутів).

В інституційному праві йдеться головним чином про проблеми політичної, адміністративної та юридичної організації Європейського Співтовариства. Це, по-перше, норми щодо статусу, функцій та повноважень численних органів і інституцій ЄС. По-друге, інституційне право включає норми щодо джерел права в ієрархії юридичних актів у рамках ЄС, договорів та угод, регламентів, директив та рішень.

Матеріальне право – це право, що створюється Європейським Союзом та має за предмет регулювання ті суспільні відносини, які складаються на його території між громадянами, юридичними особами, державами-учасницями й іншими суб'єктами.

Матеріальне право прийнято також називати *європейським правом*, а інституційне право — *правом Європейського Союзу*.

У праві Європейського Союзу використовуються ті ж методи регулювання суспільних відносин, які характерні для сучасних держав:

- *метод уповноваження* дістає практичну об'єктивізацію у повноваженнях суб'єктів конституційно-правових відносин;

- *позитивного зобов'язання* – встановлює вид і міру необхідної, належної поведінки суб'єктів конституційно-правових відносин;

- *заборони* – ипередбачає юридичне обмеження правосуб'єктності учасників правових відносин, що має на меті упередження правового делікту;

- *імперативний* – метод владних приписів (наказів), який заснований на відносинах субординації (підпорядкування) одних суб'єктів іншим;

- *диспозитивний* – передбачає впорядкування суспільних відносин за допомогою дозволів, які передбачають вільну саморегуляцію суб'єктами власної поведінки, на основі принципів права;

- *колізійний метод* – відсильний, непрямий, опосередкований метод, заснований на застосуванні колізійних норм.

Принципи права Європейського Союзу – це приписи установчого характеру, які визначають суть, зміст і порядок застосування норм правової системи ЄС.

Усі принципи права Європейського Союзу можна поділити на декілька груп, які різняться за своїм призначенням і сферою дії:

- *принципи верховенства і прямої дії права* Європейського Союзу, що визначають його співвідношення з правовими системами держав-учасниць;

- *загальні принципи права* – початкові засади правового регулювання, які діють в усіх сферах відання Союзу і властиві також іншим демократичним правовим системам;

- спеціальні принципи права Європейського Союзу, що мають силу у рамках окремих галузей або сфер його правового регулювання;

- принципи діяльності Європейського Союзу, які визначають порядок реалізації Євросоюзом наявної у нього компетенції.

Розглядаючи *третьє питання* «Суб'єкти права Європейського Союзу» необхідно вказати, що *суб'єктами права Європейського Союзу* є носії прав і обов'язків, встановлених нормами даної правової системи.

В якості основних суб'єктів права Європейського Союзу виступають:

- громадяни Європейського Союзу, в якості яких автоматично визнаються громадяни всіх його держав-членів;

- юридичні особи, які мають офіційне місцезнаходження на території Європейського Союзу, в тому числі «європейські» юридичні особи (організації, які засновуються відповідно до законодавства Європейського Союзу);

- держави-учасниці Європейського Союзу і їх компетентні органи (уряди, парламенти, національні суди, прокуратура і т.д.);

- Європейський Союз в цілому і його структурні підрозділи.

В якості суб'єктів права Європейського Союзу також можуть виступати і треті держави (держави, які не входять до складу Європейського Союзу), іноземні громадяни, апатриди і іноземні юридичні особи, які проживають, знаходяться або здійснюють свою діяльність в межах Європейського Союзу.

У *четвертому питанні* «Право Європейського Союзу як наука і навчальна дисципліна» необхідно вказати, що право Євросоюзу як юридична наука є системою знань

про правове регулювання суспільних відносин щодо створення та функціонування Євросоюзу.

Наука про право ЄС почала розвиватися з виникненням інтеграційних процесів у країнах Європи. Початок же її розвитку в Україні зумовлюється значною потребою в наукових знаннях про право ЄС. Адже в нашій державі вживаються відповідні заходи щодо вступу до цієї структури.

В навчальних курсах звертається увага на вивчення питань правового статусу ЄС, системи, структури і повноважень його органів. Зокрема, це стосується принципів об'єднання та діяльності ЄС, правового статусу та повноважень інституцій ЄС.

Крім того в межах навчальної дисципліни вивчаються питання щодо громадянства та захисту прав людини; вільного переміщення осіб, робіт (послуг), візового режиму, працевлаштування; торговельної політики, вільного переміщення товарів, митного союзу; фінансової політики, вільного переміщення капіталу; економічної та монетарної політики; права конкурентної боротьби; податкового регулювання; розвитку зв'язку і телекомунікації, транспорту; промислового розвитку.

Тестові завдання

1. Право Євросоюзу поділяється на:

- а) множинне та єдине;*
- б) різнопланове та багатогранне;*
- в) класичне та риторичне;*
- г) первинне та вторинне.*

2. За типом форм (джерел) норми, які регулюють інтеграційні процеси в рамках Євросоюзу, можна поділити на:

- а) договірні, революційні, перспективні, сталі;*
- б) договірні, резолюційні, звичаєві, юдикаційні;*
- в) резолюційні, звичаєві, перспективні, класичні;*

г) звичаєві, класичні, первинні, вторинні.

3. За кількісним складом суб'єктів норми можна поділити на:

а) прості та складні;

б) договірні та звичаєві;

в) односкладні та двоскладні;

г) односуб'єктні та багатосуб'єктні.

4. Право Європейського Союзу — це:

а) правила поведінки, які регулюють процеси європейської інтеграції та діяльність ЄС;

б) система правових норм, які регулюють процеси європейської інтеграції та діяльність ЄС;

в) суспільні відносини, які регулюють процеси європейської інтеграції та діяльність ЄС;

г) збірник нормативних актів, який регулює процеси європейської інтеграції та діяльність ЄС.

5. Відповідно до засобів вираження нормативних приписів серед правових норм, які регулюють інтеграційні процеси в рамках Євросоюзу, слід вирізнити:

а) однозначні, альтернативні, відсилочні, бланкетні;

б) імперативні та диспозитивні;

в) первинні, вторинні, багатогранні;

г) якісні та кількісні.

6. Відповідно до термінів дії норми, що регулюють інтеграційні процеси в рамках Євросоюзу, поділяють на:

а) якісні та кількісні;

б) прості та складні;

в) безстрокові та строкові;

г) одноразові та багаторазові.

7. Специфічними методами регулювання суспільних відносин у праві ЄС є:

а) удосконалення та інтеграція;

б) первинний та вторинний;

в) поточний та наступний;

г) уніфікація та гармонізація.

8. Відповідно до об'ємно-функціонального характеру своїх приписів правові норми, які регулюють інтеграційні процеси в рамках Євросоюзу, поділяють на:

- а) прості та складні;*
- б) первинні та вторинні;*
- в) загальнорегулятивні та конкретні;*
- г) договірні та бланкетні.*

9. Залежно від ступеня юридичної сили правові норми, що регулюють інтеграційні процеси в рамках Євросоюзу поділяють на:

- а) прості та складні;*
- б) імперативні та диспозитивні;*
- в) однозначні та неоднозначні;*
- г) договірні та революційні.*

10. Принципи права Європейського Союзу – це:

а) суспільні відносини, які визначають суть, зміст і порядок застосування норм правової системи ЄС;

б) приписи установчого характеру, які визначають суть, зміст і порядок застосування норм правової системи ЄС;

в) сукупність правових норм, які визначають суть, зміст і порядок застосування норм правової системи ЄС;

г) способи регулювання суспільних відносин, які визначають суть, зміст і порядок застосування норм правової системи ЄС.

Тема 2. Історія становлення та джерела права Європейського союзу (2 години)

Практичне заняття

План

1. Загальне поняття та значення європейської інтеграції.

2. Основні етапи формування права Європейського Союзу.

3. Джерела права Європейського Союзу.

Мета: ознайомитися з поняттям та значенням європейської інтеграції, основними етапами формування права ЄС та джерелами права ЄС.

Основні поняття: зона вільної торгівлі, митний союз, внутрішній ринок, економічний союз, валютний союз, установчий договір, міжнародна угода, конвенція, регламент, директива, рішення.

Розкриваючи зміст ***першого питання*** «Загальне поняття та значення європейської інтеграції» необхідно зазначити, що *європейська інтеграція* – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентної спроможності товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок ЄС.

Що стосується юридичного аспекту інтеграційних процесів, то вони полягають в імплементації норм права Європейських Співтовариств у національні системи права всіх держав-учасниць. У результаті вони стають інтегральною складовою цих систем.

Європейська інтеграція є наглядним прикладом вертикальної інтеграції, якій притаманні наступні етапи становлення:

- 1-й - зона вільної торгівлі;
- 2-й - митний союз;
- 3-й - єдиний внутрішній (спільний) ринок;
- 4-й-економічний і валютний союз.

Зміст 1-го етапу полягав в наступному: скасування мита, квот та інших обмежень у торгівлі між державами-учасниками при збереженні їх автономії у митній і торгівельній політиці стосовно третіх країн. Його початок

поклала реалізація плану Маршалла. У квітні 1948 р. створено Організацію європейського економічного співробітництва (ОЄЕС), яка у вересні 1950 р. була доповнена Європейським платіжним союзом (ЄПС), який у 1961 р. замінила Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЄСР). Наступним кроком стало створення 25 березня 1957 р. Європейського Економічного Співтовариства (“Спільний ринок”) і Європейського співтовариства по атомній енергетиці (ЄСАЕ), або “Євроатом”, що також було закріплено Римським договором 1957 р.

Зміст 2-го етапу: запровадження спільних зовнішніх митних тарифів і перехід до єдиної торгівельної політики стосовно третіх держав. Брюсельський договір 1965 р.

3-й етап: митний союз плюс здійснення заходів, які забезпечують вільний рух послуг, капіталів і робочої сили (включаючи свободу їх професійної діяльності). Закріплення в Єдиному Європейському акті 1986 р., Маастрихтські угоди про створення Європейського Співтовариства, 1992 р.

4-й етап: Єдиний внутрішній ринок плюс гармонізація і координація економічної політики держав-учасниць на основі спільного прийняття рішень і контролю над їх виконанням, заміна національних валют єдиною. Єдина валютна і грошова політика, Ніццький договір 2001р. Лісабонський договір 2007 р.

Під час вивчення **другого питання** необхідно охарактеризувати наступні етапи формування права Європейського Союзу:

1. Паризький договір 1951 р. Договір про заснування Європейського співтовариства вугілля і сталі було підписано в Парижі 18 квітня 1951 р. Його учасниками стали шість високо розвинутих країн Західної Європи – Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург.

II. Римські договори 1957 р. Успішне функціонування ЄСВС спонукало держави-члени створити ще два співтовариства – Європейське Економічне Співтовариство (ЄЕС) та Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом). Відповідні установчі договори були підписані у Римі 25 березня 1957 р. ЄЕС стало структурою з повноваженнями для здійснення економічної, політичної, соціальної та правової інтеграції. Дія Римського договору про заснування ЄЕС охоплювала практично всю економіку держав-членів, тоді як Паризький договір про заснування ЄСВС та Римський договір про заснування Євратому забезпечували правове регулювання секторної інтеграції.

III. Єдиний європейський акт 1986 р. З метою підтримання динамічного просування інтеграційних процесів до установчих документів європейських співтовариств час від часу вносилися зміни. Одними з найбільш кардинальних стали зміни, запроваджені Єдиним європейським актом (ЄЄА), підписаним у лютому 1986 р. В наслідок реалізації положень ЄЄА з'явилися нові законодавчі акти у сферах, в яких до прийняття ЄЄА законодавчий процес був пов'язаний з великими труднощами, – банківське право, транспорт, страхування, інтелектуальна власність, податкове законодавство.

IV. Маастрихтський договір 1992 р. і створення Європейського Союзу. Рішення про початок переговорів щодо створення Євросоюзу було прийнято у червні 1990 р. на засіданні Європейської ради у Дубліні. Самі ж договори, які започаткували Євросоюз, були погоджені у Маастрихті у грудні 1991 р. Остаточний варіант Договору про ЄС було підписано 7 лютого 1992 р. Договір про Євросоюз заклав нові напрями європейської інтеграції, які включали створення економічного, валютного та політичного союзів, подальше реформування правового механізму європейських співтовариств.

V. Амстердамські договори і реформування Євросоюзу.

2 жовтня 1997 року Амстердамські домовленості були реалізовані у формі консолідованих текстів двох договорів – Договору про Європейський союз та Договору про заснування Європейського співтовариства. Амстердамські договори внесли подальші зміни до Договору про заснування Європейського співтовариства. До компетенції Співтовариства були включені політика у сфері зайнятості. Значно розширилась компетенція Європейського співтовариства у галузі захисту прав людини.

VI. Ніццький договір і розширення Євросоюзу.

26 лютого 2001 р. було підписано Ніццький договір, який вніс зміни до Договору про Європейський Союз, Договорів, які засновують європейські співтовариства, а також деяких пов'язаних з ними актів. Цей договір став наступним кроком у процесі подальшого реформування Євросоюзу. Ніццький договір був спрямований насамперед на реформування інституційного механізму Євросоюзу у зв'язку з майбутнім розширенням цієї організації, коли до неї повинні приєднатися нові європейські країни. Реформи стосувалися чисельного складу Комісії, розподілу голосів між членами Ради Євросоюзу, визначення сфер, в яких постанови приймаються більшістю голосів

VII. Проект Конституції ЄС та Лісабонські договори.

29 жовтня 2004 року в Римі відбулося підписання Конституційного договору. Він покликаний спростити правовий доробок Європейського Союзу шляхом заміни всіх попередніх договорів єдиним актом. У зв'язку з тим, що не всі країни ратифікували Конституційний договір 13 грудня 2007 року була підписана Лісабонська угода про внесення змін в Угоду про Європейський Союз й Угоду про заснування Європейської Спільноти. Угода містить положення про інституційну реформу в Євросоюзі. Передбачалося створення посади Президента ЄС. Європейські керівні інституції набрали більшої повноти влади у вирішенні загальних питань. До них відносять безпеку, боротьбу зі зміною клімату та міграційні

проблеми. Всі дипломатичні функції опинилися в руках верховного представника Євросоюзу з зовнішньої політики.

При вивченні **третього питання** «Джерела права Європейського Союзу» необхідно звернути увагу на те, що *Джерелами права ЄС є:*

- 1) установчі договори (“первинне законодавство”);
- 2) міжнародні (додаткові) угоди з міжнародними організаціями та іншими країнами;
- 3) регламенти, директиви, рекомендації та висновки (“вторинне законодавство”);
- 4) рішення, висновки Європейського Суду Правосуддя (ЄСП), а також загальні принципи, розроблені ЄСП.

Тестові завдання

1. Європейська інтеграція є наглядним прикладом вертикальної інтеграції, якій притаманні наступні етапи:

а) зона вільної торгівлі; військовий союз; розширення союзу; Шенгенська зона;

б) зона вільної торгівлі; митний союз; єдиний внутрішній (спільний) ринок; економічний і валютний союз;

в) створення; розширення; ліквідація;

г) єдина торгівельна політика; розширення; єдина валютна політика.

2. Запровадження спільних зовнішніх митних тарифів і перехід до єдиної торгівельної політики стосовно третіх держав є:

а) 1-м етапом становлення ЄС;

б) 2-м етапом становлення ЄС;

в) 3-м етапом становлення ЄС;

г) 4-м етапом становлення ЄС.

3. "План Шумана" було реалізовано шляхом підписання Паризького договору про створення Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС) у:

- а) 1951 році;*
- б) 1957 році;*
- в) 1961 році;*
- г) 1962 році.*

4. Європейське Економічне Співтовариство (ЄЕС) та Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом) були створені шляхом підписання Римських договорів у:

- а) 1951 році;*
- б) 1957 році;*
- в) 1961 році;*
- г) 1962 році.*

5. Договір про створення Європейського Союзу був підписаний у Маастрихті в:

- а) 1951 році;*
- б) 1957 році;*
- в) 1961 році;*
- г) 1992 році.*

6. Єдиний європейський акт підписаний:

- а) 1951 році;*
- б) 1957 році;*
- в) 1986 році;*
- г) 1992 році.*

7. Ніццький договір 2001 року був спрямований насамперед на:

- а) реформування інституційного механізму Євросоюзу у зв'язку з майбутнім розширенням цієї організації;*
- б) підписання Договору про заснування Європейського співтовариства;*
- в) обговорення Конституційного договору;*
- г) підписання угоди про асоціацію України*

8. До вторинного законодавства ЄС належать:

- а) установчі договори;*
- б) міжнародні (додаткові) угоди з міжнародними організаціями та іншими країнами;*

в) регламенти, директиви, рекомендації та висновки;

г) рішення, висновки Європейського Суду Правосуддя (ЄСП).

9. Угоду про асоціацію України була ратифікована у:

а) 2012 році;

б) 2013 році;

в) 2014 році;

г) 2017 році.

10. Безвізовий режим для України затвердили на засіданні Комітету постійних представників ЄС у:

а) 2012 році;

б) 2013 році;

в) 2014 році;

г) 2017 році.

Тема 3. Політико-правова природа Європейського Союзу (2 години)

Практичне заняття

План

1. Європейський Союз як нова організація політичної влади в Європі.

2. Компетенція Європейського Союзу.

3. Політики Європейського Союзу.

Мета: ознайомитись з юридичною природою Європейського Союзу як учасника міжнародних публічних відносин та суб'єкта права; ознайомитися з компетенцією ЄС та його основними політиками.

Основні поняття: компетенція, політика, організація політичної влади.

При вивченні *першого питання* «Європейський Союз як нова організація політичної влади в Європі» слід відмітити, що донині юридична природа ЄС викликає суперечки і не має однозначного визначення. Загальновизнаним є положення, що ЄС – це міжнародне формування, що поєднує ознаки міжнародної організації (міждержавність) і держави (наддержавність), однак формально він не є ні тим, ні іншим. Євросоюз радикально відрізняється від будь-яких інших міжнародних організацій цілою низкою характерних рис та особливостей, а саме:

1) володіє власною системою владних інститутів, які самостійно здійснюють повноваження, що входять до його сфери відання, і має право ухвалювати обов'язкові правові акти;

2) має власну автономну правову систему: джерелами права ЄС виступають як установчі акти, так й акти, безпосередньо прийняті інститутами ЄС;

3) має власний автономний бюджет, який формується не за рахунок внесків держав-членів, а за рахунок власних коштів;

4) має власну валютну систему, в рамках якої в обігу використовується єдина грошова одиниця – євро;

5) має власне громадянство, відповідно якого громадянином ЄС є особа, яка має громадянство держави члена. Громадянство Союзу доповнює національне громадянство, проте не замінює його.

Розкриваючи зміст *другого питання* «Компетенція Європейського Союзу» слід зазначити, що *компетенція* ЄС – це сукупність прав і повноважень, необхідних для діяльності Союзу. Вони стосуються питань, що перебувають у віданні ЄС (предметна компетенція), та здатності Союзу впливати на вирішення питань предметної компетенції (регулююча компетенція).

Установчі договори про ЄС окреслюють *межі компетенції Союзу* (принцип наділення повноваженнями) та

засоби її реалізації (принципи *субсидіарності* і *пропорційності*)

Принцип наділення повноваженнями означає, що ЄС має діяти тільки в межах своєї компетенції, наданої йому державами-членами для досягнення цілей, встановлених договорами.

Принцип субсидіарності визначає правові рамки для реалізації компетенції Союзу. Суть принципу субсидіарності полягає в тому, що усферах, які не належать до його виключної компетенції, Союз діє лише тоді і настільки, наскільки цілі передбачених дій не можуть бути повною мірою досягнуті державами-членами на центральному, регіональному або місцевому рівнях, проте, зважаючи на масштаби і наслідки передбачених дій, можуть бути краще досягнуті на рівні Союзу

Принцип пропорційності також визначає засоби реалізації компетенції Союзу. Він доповнює принцип субсидіарності. Згідно з принципом пропорційності зміст і форма дій Союзу не повинні виходити за межі того, що є необхідним для досягнення цілей Договору

Класифікація видів компетенції ЄС проводиться на різних підставах:

за предметом регулювання компетенція ЄС буває *внутрішньою* і *зовнішньою*;

за ступенем визначеності – *явно виражена* і *дорозуміла*;

за обсягом повноважень – *виключна*, *спільна* з державами-членами, *доповнююча*, *спеціальна* (координуюча).

Розкриваючи зміст **третього питання** «Політики Європейського Союзу» необхідно вказати, що *політика ЄС* – це комплекс заходів, що проводяться ним стосовно конкретних сфер суспільного життя. *Оскільки таких сфер існує понад двадцять*, в установчих договорах термін «політика» використовується у множині – «політики». Саме так іменується третя частина Договору про функціонування ЄС – «Політики Союзу та внутрішня діяльність».

Діяльність ЄС у різних сферах його політики вельми різноманітна. Вона охоплює широке коло діяльності та заходів соціального управління. Масштаби цієї діяльності залежать від обсягу повноважень, закріплених за Союзом його установчими договорами. З точки зору предмета регулювання політика ЄС поділяється на внутрішню і зовнішню. Перша звернена до суспільних відносин, які існують на території Союзу між його державами-членами, громадянами та юридичними особами. Друга має своїм предметом відносини ЄС із державами, що не входять до його складу, а також з міжнародними організаціями. Основні напрямки внутрішньої політики закріплені в Частині 3 Договору про функціонування Європейського Союзу під назвою "Внутрішня політика і діяльність Союзу", яка включає 24 розділи, присвячені окремим сферам внутрішньополітичної діяльності Союзу. Базові положення про зовнішню політику організації містяться в Договорі про Європейський Союз (Розділ V "Загальні положення щодо зовнішніх дій Союзу та особливі положення щодо спільної зовнішньої та безпекової політики").

Тестові завдання

1. В ЄС не входять, наступні держави Європи:
 - а) Іспанія, Румунія, Хорватія;*
 - б) Швеція, Словенія, Австрія;*
 - в) Люксембург, Мальта, Кіпр;*
 - г) Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія.*
2. Щоб стати членом ЄС, держава повинна відповідати трьом критеріям:
 - а) політичному критерію; економічному критерію; прийняття правил Співтовариства;*
 - б) інституційному критерію; кількісному критерію; якісному критерію;*
 - в) демографічному критерію; територіальному та фінансовому критеріям;*

г) зовнішньому критерію; внутрішньому критерію; безпековому критерію;

3. На сьогодні ЄС налічує:

а) 26 держав;

б) 27 держав;

в) 28 держав;

г) 29 держав.

4. Офіційні символи Європейського Союзу:

а) Прапор – шістнадцять жовтих зірок у колі на синьому фоні, девіз – «Єдність та Правда», гімн – «Ода печалі»;

б) Прапор – чотирнадцять жовтих зірок у колі на синьому фоні, девіз – «Єдність та кількість», гімн – «Соната веселки»;

в) Прапор – дванадцять жовтих зірок у колі на синьому фоні, девіз – «Єдність у багатоманітності», гімн – «Ода радості»;

г) Прапор – 27 жовтих зірок у колі на синьому фоні, девіз – «Багатоманітність та сила», гімн – «Соната кохання».

5. Принцип наділення повноваженнями означає, що:

а) ЄС має діяти тільки в межах своєї компетенції, наданої йому державами-членами для досягнення цілей, встановлених договорами;

б) зміст і форма дій Союзу не повинні виходити за межі того, що є необхідним для досягнення цілей;

в) визначення цілей і функцій передбачає наявність будь-яких повноважень, необхідних для їх реалізації;

г) тільки об'єднання можуть займатися законотворенням і ухвалювати юридично зобов'язуючі акти.

6. Класифікація видів компетенції ЄС проводиться за наступними критеріями:

а) за об'єктом регулювання; за суб'єктом регулювання; за методом побудови;

б) за предметом регулювання; за ступенем визначеності; за обсягом повноважень;

в) за правовим режимом; за свободою реалізації; за територією;

г) кількісний; якісний; тарифікований.

7. За ступенем визначеності компетенція ЄС буває:

а) зовнішня та внутрішня;

б) явно виражена і дорозуміла;

в) кількісна та якісна;

г) правова та економічна.

8. Внутрішня компетенція надана Союзу для регулювання відносин:

а) на своїй території;

б) з іншими суб'єктами міжнародного права;

в) на території окремої держави Європи;

г) у галузі соціального забезпечення.

9. Основними правовими інструментами реалізації внутрішньої компетенції є:

а) закони;

б) Конституції;

в) регламенти, директиви, рішення;

г) міжнародні угоди.

10. Політика ЄС – це:

а) конкурентна боротьба політичних сил за владу;

б) комплекс заходів, що проводяться ним стосовно конкретних сфер суспільного життя;

в) відношення ЄС до держав, які не входять до співтовариства;

г) комплекс заходів здійснюваних на рівні окремих держав.

Тема 4. Інституції Європейського Союзу (2 години)

Практичне заняття

План

1. Поняття і структура інституцій Європейського Союзу.
2. Загальна характеристика правового статусу основних органів Європейського Союзу.

Мета: з'ясувати структуру організаційного (інституційного) механізму ЄС; встановити співвідношення термінів «орган», «установа», «інститут» ЄС; дослідити правовий статус Європейського парламенту, Ради ЄС, Європейської Комісії, Європейської Ради, Суду ЄС тощо.

Основні поняття: інститут, орган, установа, Європейський парламент, Рада ЄС, Європейська Комісія, Європейська Рада, Суд ЄС.

При вивченні *першого питання* «Поняття і структура інституцій Європейського Союзу» необхідно звернути увагу на те, що у широкому сенсі під інституційним механізмом ЄС слід розуміти всю сукупність інститутів, органів та установ, які разом забезпечують реалізацію завдань ЄС і сприяють досягненню поставлених ним цілей. У вузькому сенсі він включає до свого складу сім інститутів: Європейський Парламент, Європейську Раду, Раду ЄС, Європейську Комісію, Суд ЄС, Рахункову палату та Центральний європейський банк

Щодо *поняття інституту ЄС*, то у юридичній доктрині також зустрічаються два підходи до його розуміння. Відповідно до першого, у Євросоюзі виділяють два види органів – *основні*, що мають назву інституту, і *допоміжні*. Відповідно до другого підходу, термін «*інститут*» відносять до установ, наділених повноваженнями приймати юридично зобов'язальні рішення, а в інших випадках використовується поняття «*орган*».

Основні характеристики інститутів ЄС. По-перше, їхня назва чітко передбачена в установчих договорах. Так, ст. 13 Договору про Євросоюз перелічує сім основних органів (Європейська рада, Європейський парламент, Рада, Комісія, Суд ЄС, Рахункова палата, Європейський центральний банк), і саме їх у цій статті названо інститутами. По-друге, кожному інститутові притаманна власна легітимність. По-третє, з положень установчих договорів випливає наявність в інститутів Євросоюзу певної функціональної та процедурної автономії. Функціональна автономія інституту полягає у його здатності приймати загальнообов'язкові рішення. Під процедурною мається на увазі право інститутів самостійно приймати свій внутрішній регламент і можливість визначати питання свого функціонування та організації, хоча певні аспекти вже чітко врегульовані положеннями договорів.

Розкриваючи **друге питання** «Загальна характеристика правового статусу основних інститутів та органів ЄС» необхідно дати коротку характеристика правового статусу кожного інституту ЄС.

Європейський Парламент є законодавчим органом ЄС, що обирається прямим голосуванням громадянами ЄС. Нині парламент складається з 750 членів і 1 головуєчого. Починаючи з 1979 року, вибори проводяться кожні п'ять років.

Основними функціями Європейського Парламенту є:

- законодавча влада: у більшості випадків Європейський Парламент поділяє законодавчу владу з Радою Євросоюзу, особливо в рамках процедури прийняття спільних рішень;

- бюджетні повноваження: Європейський Парламент поділяє бюджетні повноваження з Європейською Радою за допомогою прийняття річного бюджету голосуванням, приведення його у законну силу за допомогою підписання Головою Європейського Парламенту та спостереження за його виконанням;

- повноваження контролю над органами Європейського Союзу, особливо над Європейською Комісією.

Європейська Рада. Статус та завдання Європейської Ради остаточно закріплені у ст. 14 Договору про Європейський Союз. Згідно з його положеннями, до складу Європейської Ради входять голови держав або урядів держав-членів, Голова Європейської Ради та Голова Комісії. Скликає засідання Європейської Ради її Голова. Європейська Рада ухвалює рішення консенсусом. Наразі Європейська Рада визначає основні стратегічні напрями розвитку ЄС. Поряд з Радою міністрів Європейська Рада наділена політичною функцією, що полягає у зміні основоположних договорів європейської інтеграції. Засідання Ради проходять не менш ніж двічі на рік або в Брюсселі, або в головуючій державі. Засідання тривають два дні. Вироблені й прийняті нею рішення мають характер не тільки політичної директиви, а й набувають юридично обов'язкової сили. Інститути, органи і організації, а також держави-члени, яким його рішення адресовані, юридично зобов'язані їх виконати і забезпечити втілення в життя. Європейська Рада кваліфікованою більшістю за погодженням з Головою Єврокомісії призначає Верховного (високого) представника Європейського Союзу з закордонних справ і політики безпеки.

Рада Європейського Союзу, або Рада міністрів – постійно діючий орган ЄС, розташований в Брюсселі. Формування Ради ЄС відбувається за такою процедурою: кожна держава-учасник відсилає до Ради міністра національного уряду представника, який діє від імені уряду країни, що його направила. Дії представника мають обов'язковий характер для держави-члена ЄС. Крім цього, в засіданнях беруть участь державні секретарі унітарних держав. До Ради входять міністри закордонних справ держав-членів ЄС. Однак отримала розвиток практика скликання Ради у складі інших, галузевих міністрів. Рішення Ради мають однакову силу незалежно від конкретного складу, що прийняв рішення. Також без права голосу в Раді бере участь відповідний єврокомісар. Кожні шість місяців головування в Раді

переходить від однієї держави до іншої у порядку, встановленому членами Ради. В цей період певний міністр країни, яка головує, організовує роботу і встановлює порядок денний. Над підготовкою рішень Ради працюють близько 250 робочих груп і комітетів; вони виконують технічну роботу і передають документи в Комітет постійних представників (Корепер), який здійснює політичну підготовку рішень. Наразі існує десять конфігурацій Ради ЄС.

Європейська Комісія. В інституційній системі ЄС Європейська Комісія займає надзвичайно важливе місце. В її руках зосереджена законодавча ініціатива. Вона наділена широкими повноваженнями в галузі розробки вторинного законодавства, здійснення спільних політик, контролю над дотриманням права ЄС. Від її активності, складу, порядку функціонування залежать сьогодення і майбутнє ЄС. Як вищий виконавчий орган Європейського Союзу, Комісія діє на постійній основі. До складу Єврокомісії входить Верховний представник ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки, який призначається Європейською Радою. Він виконує функції одного із заступників Голови ЄК. Період перебування на посаді в складі Єврокомісії складає 5 років. Рішення приймаються більшістю голосів. Діє спеціальний Регламент (Commission Regulation), що визначає процедуру роботи Єврокомісії.

Суд Європейського Союзу (також Європейський суд, Суд справедливості) складається з *трьох основних органів*:

Основний суд – розглядає справи направлені від національних судів, певні анулювання та апеляції.

Загальний суд – розглядає анулювання від фізичних і юридичних осіб і в деяких випадках від урядовців ЄС. На практиці це означає, що цей суд займається спірними питаннями, справами з державної допомоги, торгівлі, сільського господарства та торгових марок.

Трибунал у справах публічної служби – розглядає справи, що стосуються ЄС та його співробітників.

Окрім судів, вирішенням суперечок в ЄС займаються також Європейська рада та Комісія. Суд складається з суддів, які призначаються від кожної держави-члена. Кожен суддя і адвокат взагалі призначається на термін 6 років, спільно з національними урядами. У кожному суді, судді вибирають президента, якого переобирають кожні 3 роки. Кожні три роки відбувається оновлення (ротація) половини складу Суду (14 з 28 членів).

Європейський центральний банк. Центральний банк Євросоюзу та зони євро, який контролює монетарну політику і підтримує цінову стабільність. Заснований 1 червня 1998 р. і є частиною Європейської системи центральних банків, що охоплює всі національні банки ЄС. Штаб-квартира Євробанку розташована в німецькому місті Франкфурт-на-Майні. До його штату входять представники усіх країн-членів ЄС. Центральний банк є повністю незалежним від решти органів ЄС.

Європейський суд аудиторів. Основним завданням Європейського суду аудиторів (Рахункової палати ЄС) є забезпечення того, щоб кошти платників податків правильно використовувалися. Парламент використовує аудиторські звіти, зібрані Палатою за кожний фінансовий рік, при ухваленні бюджетного плану, який надає Єврокомісія. Суд аудиторів також надає оцінки фінансовому законодавству та пропозиції щодо боротьби з шахрайством.

Європейський суд аудиторів, заснований 1975 р. був створений незалежним інститутом ЄС. У своєму складі має по одному представнику з кожної країни-члена, яких призначає Рада ЄС на кожні шість років. Кожні три роки один з них вибирається на посаду Президента Палати.

Тестові завдання

1. Керівний орган, якому притаманні власна легітимність, певна функціональна та процедурна автономія, назва якого чітко передбачена в установчому договорі, який

наділений повноваженнями приймати юридично зобов'язальні рішення це:

- а) факультет Європейського Союзу;*
- б) інститут Європейського Союзу;*
- в) університет Європейського Союзу;*
- г) орган управління Європейського Союзу*

2. До Європейської Ради входять:

- а) постійні представники держав-членів ЄС;*
- б) міністри закордонних справ держав-членів ЄС;*
- в) президенти держав-членів ЄС;*
- г) голови парламентів держав-членів ЄС.*

3. На сьогодні існує:

- а) шість конфігурацій Ради ЄС;*
- б) вісім конфігурацій Ради ЄС;*
- в) десять конфігурацій Ради ЄС;*
- г) дванадцять конфігурацій Ради ЄС.*

4. Функціональна автономія інституту полягає у його здатності:

- а) приймати загальнообов'язкові рішення;*
- б) висувати представників до Ради Європи;*
- в) виконувати загальнообов'язкові рішення;*
- г) обирати голову інституту.*

5. Суд Європейського Союзу (також Європейський суд, Суд справедливості) складається з:

- а) двох основних органів;*
- б) трьох основних органів;*
- в) чотирьох основних органів;*
- г) п'яти основних органів.*

6. Контролює монетарну політику і підтримує цінову стабільність у ЄС:

- а) Швейцарський центральний банк;*
- б) Європейський центральний банк;*
- в) Європейський парламент;*
- г) Рахункова палата ЄС.*

7. Під час планування бюджету на наступний рік Рахункова Палата співпрацює з двома дорадчими органами:

- а) Європейським економічним і соціальним комітетом та Комітетом регіонів;*
- б) Європейською радою та Європейською Комісією;*
- в) Рахунковою палатою ЄС та Європейською Комісією;*
- г) Корепер I та Корепер II.*

8. Окрім судів, вирішенням суперечок в ЄС займаються також:

- а) Європейський парламент та Рахункова палата;*
- б) Європейська рада та Європейська Комісія;*
- в) Європейський центральний банк;*
- г) Рахункова палата ЄС.*

9. Кожен суддя і адвокат Суду Європейського Союзу взагалі призначається на термін:

- а) 3 роки;*
- б) 5 років;*
- в) 6 років;*
- г) 7 років.*

10. Європейський парламент складається з:

- а) 705 членів і 1 головуючого;*
- б) 750 членів і 1 головуючого;*
- в) 755 членів і 1 головуючого;*
- г) 75 членів і 1 головуючого.*

Тема 5. Правовий статус людини та громадянина в Європейському Союзі (2 години)

Практичне заняття

План

1. Права людини у праві Європейського Союзу.
2. Громадянство Європейського Союзу.

3. Основні положення Хартії Європейського Союзу про основні права.

4. Основні положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Мета: визначити особливості прав, свобод та обов'язків, якими наділяються громадяни ЄС, ознайомитися з інститутом громадянства ЄС, охарактеризувати основні положення Європейського Союзу про основні права, визначити, яке місце посідає Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод в праві ЄС.

Основні поняття: права людини, громадянство, основоположні свободи.

При відповіді на *перше питання* «Права людини у праві Європейського Союзу» необхідно зазначити, що в Європейському Союзі не існує цілісного механізму захисту прав людини. Національну систему захисту прав людини, яка функціонує в державах-членах, доповнює система захисту на рівні Євросоюзу. Окрім цього, захист прав і свобод людини здійснюється в межах Ради Європи, учасниками якої є всі держави – члени Євросоюзу. Оскільки у Європейського Союзу немає власної компетенції, окрім тієї, що закріплена за ним державами-членами, то принципового значення для здійснення Союзом захисту прав людини набуває закріплення відповідних повноважень в установчих договорах. Перші кроки в цьому напрямі були зроблені при підписанні Єдиного Європейського Акта, у преамбулі якого вказано, що держави-члени сповнені рішучості сприяти розвитку демократії, яка спирається на основні права, визнані конституціями і законодавством держав-членів, Конвенцією про захист прав і основних свобод людини і Європейською соціальною хартією. Наступний крок було зроблено при розробці Маастрихтського договору, в якому підтверджено відданість принципу поваги до прав і основних свобод людини і заявлено про намір запровадити громадянство ЄС.

Розробку власних спеціалізованих документів про права людини Євросоюз почав у 1989 р., коли була прийнята Декларація про права людини і Хартія Співтовариства про основні соціальні права робітників. Наступний, крок у цьому напрямі, Союз зробив у червні 1999 р., коли під час Кельнського самміту Європейська Рада прийняла рішення про створення Конвенту для розробки Хартії Європейського Союзу про основні права. Прийнята у грудні 2000 р. Хартія стала унікальним у світовій практиці захисту прав людини документом, оскільки вона, по-перше, поєднала в собі усі види прав людини без винятку і, по-друге, поширила свою дію як на сферу міжнародного, так і конституційного права.

При розгляді *другого питання* «Громадянство Європейського Союзу» необхідно вказати, що інститут громадянства в праві Європейського Союзу є невід'ємною складовою його правової системи. Без його оформлення досягнути існуючий нині рівень інтеграції було б неможливо.

Громадянство Євросоюзу, було юридично оформлене Маастрихтським договором 1992 р. і стало реальністю з дня його набрання чинності (1 листопада 1993 р.). З цього моменту статус громадян Союзу був автоматично поширений на громадян всіх його держав-членів. Саме «союзне», або, як його часто називають, "європейське" громадянство виражається, головним чином, у наданні його власникам додаткових прав, що впливають безпосередньо з їх юридичного зв'язку з Європейським Союзом в цілому:

- свобода пересування і проживання на всій території Союзу;

- право обирати і бути обраним до Європарламенту і до муніципальних органів в будь-якій державі-члені, де вони проживають;

- право на захист в третіх країнах, тобто за межами Союзу, з боку дипломатичних і консульських представництв будь-якої держави-члена (за умови відсутності в конкретній

третій країні представництва держави, громадянином якої ця особа є);

- право петицій до Європейського парламенту;

- право на подачу скарг Європейського омбудсмана у разі порушення порядку управління у діяльності інститутів, органів і установ ЄС;

- право направляти звернення до інститутів і консультативних органів ЄС на будь-якій з офіційних мов Союзу та отримувати відповідь тією ж мовою;

- право доступу до документів інституцій, органів і установ ЄС.

Основоположним принципом правового статусу громадян Союзу служить *принцип недискримінації за ознакою національного громадянства*.

Готуючись до **третього питання** «Основні положення Хартії Європейського Союзу про основні права» необхідно звернути увагу на те, що Хартія складається з 54 статей, що поділені на сім розділів.

Перші шість розділів закріплюють фундаментальні цінності, такі як: гідність, свобода, рівність, солідарність, права громадян та правосуддя. Останній, сьомий розділ, регулює та тлумачить застосування документу.

По **четвертому питанню** «Основні положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод» необхідно зазначити, що юридична обов'язковість Конвенції про захист прав людини та основних свобод безпосередньо для Європейського Союзу була визнана в його установчих документах в 1992 р. Лісабонський договір 2007 р. ще більш посилив цю вимогу. Відповідно до нової редакції процитованої статті Договору про Європейський Союз (параграф 2 статті 6 Договору про Європейський Союз в редакції Лісабонського договору): «Союз приєднується до Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод». Тобто ЄС став її самостійним учасником (при збереженні аналогічної якості за кожною державою – членом

ЄС окремо). Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є найбільш значущим та найефективнішим з чинних міжнародних документів, яку визнано однією з найдосконаліших у світі. Нині її ратифікувало 47 держав, зокрема всі держави-члени ЄС. Україна ратифікувала дану Конвенцію у 1997 році. Вона покликана уособлювати європейські уявлення про права людини. Конвенція складається з 59 статей та 3 розділів: Права і свободи (ст. 2-18), Європейський суд з прав людини (ст. 19-51), Інші положення (ст. 52-59).

Права, які захищаються конвенцією: право на життя (ст. 5); право на справедливий суд (ст. 6); право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8); право на шлюб (ст. 12); право на ефективний засіб юридичного захисту (ст. 13); право на свободу думки, совісті релігії (ст. 9).

Конвенція забороняє: катування і нелюдське, або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання; смертну кару; рабство і примусову працю; дискримінацію у здійсненні прав і свобод, які викладені у конвенції; вислання особи з території держави, громадянином якої вона є, або позбавлення особи права в'їзду на територію держави, громадянином якої вона є; покарання без закону.

Тестові завдання

1. Хартія основних прав ЄС складається з:
 - а) преамбули, 5 розділів та 24 статей;
 - б) преамбули, 7 розділів та 54 статей;
 - в) преамбули, 10 розділів та 254 статей;
 - г) преамбули, 17 розділів та 154 статей.
2. У розділі 3. Хартії основних прав ЄС закріплено:
 - а) право рівності;
 - б) право людської гідності;
 - в) основні свободи;
 - г) трудові права.

3. В схожих ситуаціях ставлення до осіб має бути абсолютно однаковим, за винятком випадків, коли існує об'єктивне виправдання різному ставленню – це:

- а) принцип поваги до фундаментальних прав людини;*
- б) принцип пропорційності;*
- в) принцип рівності (недискримінації);*
- г) принцип свободи пересування і проживання на всій території Союзу;*

4. Основоположним принципом правового статусу громадян Союзу служить:

- а) принцип недискримінації за ознакою національного громадянства;*
- б) принцип свободи пересування і проживання на всій території Союзу;*
- в) право петиції до Європейського парламенту;*
- г) принцип обирати і бути обраним до Європарламенту.*

5. Особливі умови застосування Хартії основних прав Європейського Союзу встановлені для такої держави-члена ЄС:

- а) Франції;*
- б) Швейцарії;*
- в) Польщі;*
- г) Румунії.*

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод складається з:

- а) 99 статей та 3 розділів;*
- б) 59 статей та 7 розділів;*
- в) 59 статей та 3 розділів;*
- г) 99 статей та 8 розділів.*

7. Відповідачем у Європейському суді з прав людини може бути тільки:

- а) юридична особа;*
- б) фізична особа;*
- в) держава;*
- г) міжнародна інституція.*

8. Розділ 2. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод регламентує:

- а) основні права та свободи;*
- б) діяльність Європейського суду з прав людини;*
- в) заборону тортур;*
- г) інші положення.*

9. Хартія основних прав Європейського Союзу урочисто проголошена:

- а) 7 грудня 2000 року;*
- б) 7 грудня 2007 року;*
- в) 4 листопада 1950 року;*
- г) 17 грудня 1999 року.*

10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод підписана:

- а) 7 грудня 2000 року;*
- б) 7 грудня 2007 року;*
- в) 4 листопада 1950 року;*
- г) 17 грудня 1999 року.*

Тема 6. Основи Шенгенського права (2 години)

Практичне заняття

План

1. Поняття Шенгенського права та простору.
2. Прикордонне співробітництво держав-членів шенгенського простору.
3. Візова політика Європейського Союзу.
4. Співпраця держав-членів шенгенського простору в рамках Шенгенської та візової інформаційних систем.

Мета: з'ясувати передумови формування Шенгенського простору, його межі та суб'єктний склад, розкрити поняття Шенгенського права, визначити основні етапи його розвитку

та джерела. Встановити роль Шенгенської інформаційної системи у функціонуванні Шенгенського простору, з'ясувати сутність та зміст її бази даних.

Основні поняття: Шенгенський простір, Шенгенське право, віза, категорії віз, інформаційна система.

При вивченні *першого питання* «Поняття Шенгенського права та простору» необхідно звернути увагу на те, що «Schengen acquis» («шенгенський доробок») – синонім терміна **«шенгенське право»**, що означає комплекс норм, які регулюють умови в'їзду і пересування фізичних осіб територією держав-членів ЄС, включаючи умови і порядок отримання єдиної (шенгенської) візи, а також питання спільної боротьби зі злочинністю. Шенгенські досягнення є складовою частиною права ЄС і включені як додаток в Амстердамський договір 1997 р. Шенгенське право складається із шенгенської угоди та шенгенської конвенції. Шенгенська угода була підписана 14 червня 1985 р. Німеччиною, Бельгією, Францією, Люксембургом і Нідерландами. Вона націлена на поступове скасування контролю на внутрішніх кордонах і регулювання вільного переміщення осіб, які є громадянами країн, що підписали угоду, громадянами інших країн Співтовариства і третіх країн. Шенгенська конвенція доповнює Шенгенську угоду. У ній визначаються умови надання та гарантії забезпечення вільного пересування осіб. Вона була підписана 19 червня 1990 р. п'ятьма вищеназваними державами, але набрала чинності лише в 1995 р. Шенгенська угода та конвенція, положення, вироблені на підставі цих двох документів, а також досягнуті у зв'язку з цим домовленості становлять так звану шенгенську правову базу. 15 березня 2006 р. було прийнято Шенгенський кодекс про кордони, що змінює Шенгенську конвенцію. Слід відзначити, що у 2010 році нормативно-правова база візової політики Європейського союзу зазнала суттєвих змін і доповнень внаслідок вступу в дію Регламенту № 810/2009 ЄС, що встановлює Кодекс Спільноти з візових питань (Візовий Кодекс ЄС), був

остаточно схвалений Радою ЄС 13 липня 2009 року та набув чинності 05 квітня 2010 року. Документ об'єднує в собі всі правові норми, які регулюють ухвалення рішення з візових питань. Кодекс підвищує рівень прозорості, зміцнює правову безпеку та забезпечує умови рівного ставлення до всіх громадян, що подають анкети на отримання Шенгенської візи. Водночас кодекс гармонізує правила та практики для країн Шенгенського простору, що впроваджують спільну візову політику. Візовий кодекс об'єднує всі наявні правові норми щодо візових питань та закладає спільні правила стосовно умов та процедур надання віз.

Шенгенський простір (Шенгенська зона) включає в себе 26 європейських держав, що приєдналися до однойменної угоди, підписаної в селі Шенген (Люксембург) в 1985 році. У плані міжнародних подорожей Шенгенська зона діє подібно до єдиної держави з прикордонним контролем на зовнішньому кордоні – при в'їзді та виїзді із зони, але без прикордонного контролю на внутрішніх рубежах держав, що входять у цю зону.

Шенгенська зона офіційно включає чотири країни, що не входять в ЄС: Ісландія, Норвегія, Швейцарія і Ліхтенштейн, а також де-факто включає ще три європейських мікро-держави: Монако, Сан-Марино і Ватикан, які також не є членами ЄС. Крім того, з боку ще однієї країни, Андорри, відсутній внутрішній прикордонний контроль на кордонах з країнами Шенгенської зони. Всі країни Європейського союзу, крім Великої Британії та Ірландії, які утворили свій Єдиний міграційний простір, зобов'язалися увійти до Шенгенської зони, і всі, крім Румунії, Болгарії, Кіпру та Хорватії, вже зробили це.

У **другому питанні** «Прикордонне співробітництво держав-членів шенгенського простору» необхідно зазначити, що для боротьби з незаконною міграцією в рамках ЄС створено *Європейську Агенцію управління оперативним*

співробітництвом на зовнішніх кордонах (FRONTEX) з місцезнаходженням у Варшаві.

Правову основу функціонування FRONTEX визначають Регламент Ради № 2007/2004 ЄС від 26 жовтня 2004 р. та Регламент Європарламенту і Ради № 863/2007 ЄС від 11 липня 2007 р.

До основних завдань FRONTEX належать:

- координація оперативного співробітництва національних прикордонних служб держав-членів у сфері управління зовнішніми кордонами;

- підготовка аналітичних матеріалів стосовно загальних та особливих ризиків порушення кордонів;

- надання допомоги державам у професійній підготовці національних кадрів, задіяних в охороні зовнішніх державних кордонів;

- проведення досліджень у сфері охорони та нагляду за зовнішніми кордонами;

- проведення досліджень у сфері охорони та нагляду за зовнішніми кордонами;

- надання оперативної і технічної допомоги державам, які зіткнулися з певними неординарними випадками на своїх зовнішніх кордонах тощо.

Для підсилення діяльності FRONTEX у питаннях подолання нелегальної імміграції та транскордонної злочинності створена загальної системи прикордонного спостереження (European Border Surveillance System – EUROSUR), яка розпочала свою роботу 22 грудня 2013 р. відповідно до Регламенту Європейського парламенту та Ради №1052/2013 від 22 жовтня 2013 р. З грудня 2013 система EUROSUR почала діяти у державах-членах, розташованих вздовж південного (морського) і східного (сухопутного) зовнішнього кордону Європейського союзу.

При підготовці доповіді на *треттє питання* «Візова політика Європейського союзу» слід звернути увагу на те, що у рамках Європейського союзу основним документом, що

регламентує питання, пов'язані із поняттям візи, категоріями віз, процедурою видачі віз та ухваленням рішень із візових питань є Кодекс ЄС про візи (Візовий Кодекс ЄС), встановлений Регламентом Ради ЄС № 810/2009 ЄС від 13 липня 2009 р. і набув чинності 5 квітня 2010 р.

Візовий Кодекс ЄС має юридичну силу для 25 країн Шенгенського простору, три з яких (Норвегія, Ісландія та Швейцарія) не є членами Євросоюзу, при цьому Данія зберегла за собою право на автономію у питаннях візової політики, тому запровадження Візового Кодексу для цієї країни відбудеться пізніше, після відповідних внутрішніх рішень. Візовий Кодекс ЄС діє також для Румунії та Болгарії, які не входять поки до Шенгенського простору, але імплементували Шенгенське *acquis*. В той же час дія Візового Кодексу ЄС не поширюється на Велику Британію та Ірландію, членів ЄС, що не є учасниками Шенгенського права.

Відповідно до ст. 2 Візового Кодексу ЄС під "візою" розуміється дозвіл, виданий державою-членом ЄС, з метою: а) транзиту або запланованого перебування на території держав-членів ЄС тривалістю не довше трьох місяців протягом будь-якого піврічного терміну з дня першого в'їзду на територію держав-членів ЄС або б) транзиту через міжнародні транзитні зони аеропортів держав-членів ЄС. Окрім визначення поняття візи, згідно із документом визначено категорії віз, а саме: 1) єдина віза (*uniform visa*); 2) віза з територіально обмеженою дією (*visa with limited territorial validity*); 3) транзитна аеропортова віза (*airport transit visa*).

Для отримання кожної із зазначеної візи існують свої правила, процедури та особливості.

У **четвертому питанні** «Співпраця держав-членів шенгенського простору в рамках Шенгенської та візової інформаційних систем» потрібно зазначити, що у рамках Шенгенського простору у сфері внутрішньої безпеки виділяють основні напрями координації та співпраці правоохоронних органів, а саме: *співробітництво в рамках*

Шенгенської інформаційної системи (ШІС) та співробітництво в рамках Візової інформаційної системи.

За своєю структурою **ШІС** є досить об'ємною та розвиненою інформаційною системою, яка містить відомості про осіб, документи та об'єкти, які знаходяться в розшуку. База даних використовується національними органами держав-членів ЄС, що відповідають за прикордонний контроль та інші митні і поліцейські перевірки, що проводяться в їх країнах, і за координацію цього контролю, разом із судовими органами країн, які б могли отримувати інформацію про осіб чи об'єкти.

Зокрема, ШІС складається із таких складових:

1) *центральної системи (C-SIS)* – основним елементом якої є функція технічної підтримки, яка містить загальну базу даних ШІС (м. Страсбург, Франція).

2) *національної системи (N-SIS)* – функціонує у кожній державі-члені під керівництвом спеціальної установи (офіс N-SIS) у структурі міністерства внутрішніх справ чи аналогічної установи.

3) *інфраструктури*, що пов'язує центральну і національну системи (кабельні та інші мережі).

Шенгенська інформаційна система знаходиться під контролем незалежного Шенгенського спільного контролюючого органу (JSA).

Візова інформаційна система є системою обміну візовими даними між країнами Шенгенської конвенції та водночас ключовим елементом спільної візової політики, яка надає можливість Європейському союзу забезпечувати зону свободи, безпеки та юстиції.

Основними завданнями ВІС є спрощення процедури видачі віз, перевірок на зовнішніх кордонах і підвищення рівня безпеки. Система ВІС сприяє обміну даними про клопотання щодо отримання віз між країнами Шенгенської конвенції для того, щоб полегшити відповідні процедури, запобігти практиці вибору найбільш вигідного місця отримання віз, допомогти в боротьбі з шахрайством тощо.

Тестові завдання

1. Шенгенська угода була підписана:
 - а) 14 червня 1955 р.;
 - б) 14 червня 1965 р.;
 - в) 14 червня 1975 р.;
 - г) 14 червня 1985 р.
2. Візові вимоги для громадян України Європейським Союзом скасовано:
 - а) з 11 червня 2010;
 - б) з 11 червня 2012;
 - в) з 11 червня 2017;
 - г) з 11 червня 2018.
3. До складу Шенгенського простору входять:
 - а) 20 європейських держав;
 - б) 26 європейських держав;
 - в) 29 європейських держав;
 - г) 30 європейських держав.
4. Штаб-квартира Європейського агентства з охорони зовнішніх кордонів країн-членів Європейського Союзу (FRONTEX) розташована у:
 - а) Берліні;
 - б) Парижі;
 - в) Лондоні;
 - г) Варшаві.
5. Загальна система прикордонного спостереження (European Border Surveillance System (EUROSUR)) розпочала свою роботу:
 - а) 22 грудня 2012 р.;
 - б) 22 грудня 2013 р.;
 - в) 22 грудня 2014 р.;
 - г) 22 грудня 2015 р.
6. У рамках Європейського союзу основним документом, що регламентує питання, пов'язані із поняттям візи,

категоріями віз, процедурою видачі віз та ухваленням рішень із візових питань є:

- а) Кодекс ЄС про візи;*
- а) Кодекс ЄС про громадянство;*
- б) Регламент ЄС № 562/2006;*
- в) Регламент ЄС № 862/2007.*

7. Термін дії візи для багаторазового в'їзду до ЄС складає:

- а) від 3 місяців до 6 місяців;*
- б) від 6 місяців до 3 років;*
- в) від 6 місяців до 5 років;*
- г) від 6 місяців до 8 років.*

8. Національні віза яка видається на термін перебування, що перевищує 90 днів, але не перевищує 365 діб, це віза:

- а) категорії А;*
- б) категорії В;*
- в) категорії С;*
- г) категорії D.*

9. Короткострокове перебування на території ЄС не повинне перевищувати:

- а) 60 днів протягом періоду в 180 днів;*
- б) 90 днів протягом періоду в 180 днів;*
- в) 180 днів протягом періоду в 360 днів;*
- г) 90 днів протягом періоду в 270 днів.*

10. Візова інформаційна система (BIC) – VIS (Visa Information System) створена:

- а) у 2004 р.;*
- б) у 2006 р.;*
- в) у 2008 р.;*
- г) у 2010 р.*

Тема 7. Економічний і валютний союз (2 години)

Практичне заняття

План

1. Підстави для економічної та валютної інтеграції.
2. Правові засади єдиної валютної політики.
3. Правові засади спільної економічної політики.

Мета: ознайомитися з правовими основами та засадами діяльності прокуратури, системою та структурою органів прокуратури, статусом прокурора.

Основні поняття: економічна інтеграція, валютна інтеграція, валютна політика, економічна політика.

При вивченні *першого питання* «Підстави для економічної та валютної інтеграції» необхідно зазначити, що складовою економічної інтеграції є валютна інтеграція. Митні та технічні бар'єри, що заважали торгівлі між державами Співтовариства, були усунені після запровадження спільного ринку, проте в державах відбувались коливання курсів національних валют, які створювали перешкоди для торгівлі.

Повна інтеграція економік держав-членів ЄС без спільної валюти є неможливою.

Економічна та валютна інтеграція держав Євросоюзу охоплює такі основні етапи: *зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз* (відсутність мита на торгівлю всередині об'єднання, спільний митний тариф, вільний рух товарів, осіб, послуг, капіталу, а також гармонізація економічної політики).

Економічні умови на спільному ринку мають відповідати умовам на внутрішньому ринку, для цього потрібно усунути ризики коливання курсу валют, які ускладнюють продажі та інвестиції за умови відсутності чіткої прогнозованості щодо рівня майбутніх прибутків.

Єдина валюта дозволила легко здійснювати порівняння цін на товари та послуги в межах єдиного ринку, вона стала головною валютою для обміну та накопичення заощаджень в Європі та поза її кордонами, дозволила європейським споживачам платити за товари, імпортовані з третіх країн, своєю власною валютою.

При вивченні *другого питання* «Правові засади єдиної валютної політики» потрібно зазначити, що Договір про Європейський Союз, підписаний у Маастрихті 1991 р., уможлилював запровадження єдиної валютної політики на основі єдиної валюти та керування нею з боку єдиного центрального банку.

Діяльність держав-членів та ЄС загалом передбачає поєднання таких основних принципів: стабільність цін, сильні державні фінанси та стабільні валютні умови, а також стабільний баланс платежів (ст. 119 Договору про функціонування ЄС - ДФЄС).

Становлення ЕВС відбувалося в три етапи: - Етап I (1 липня 1990 - 31 грудня 1993 р.): лібералізація руху капіталу між державами-учасниками, більш тісне економіко-політичне узгодження дій урядів, розширене співробітництво Центробанків; - Етап II (1 січня 1994 - 31 грудня 1998 р.): зближення і координація внутрішньодержавних економічної і валютної політик (цілі: стабільність цін і запобігання надмірному дефіциту бюджету), створення Європейського валютного інституту (ЄВІ) і потім Європейського Центрального Банку (ЄЦБ) в 1998 р.; - Етап III (з 1 січня 1999 р.): не підлягає скасуванню встановлення валютного курсу, введення єдиної валюти на обмінному ринку та в електронній системі розрахунків; введення готівкової валюти євро.

Перший етап створення ЕВС, який означав початок процесу в цілому, розпочався із набрання чинності у липні 1990 р. Директивою про повну лібералізацію руху капіталу.

Головна мета на цьому етапі полягала в якомога більшому зближенні економічної політики держав та тісній

співпраці між центральними банками, досягненні більшої послідовності валютної діяльності в контексті Європейської валютної системи.

Головним елементом цієї валютної системи була європейська валютна одиниця ЕКЮ, котра не мала матеріальної форми (банкноти, монети), а була лише розрахунковою одиницею.

На другому етапі у Регламентах Ради 3605/93 та 475/2000 детально прописані правила та визначення застосування процедури погашення надмірного державного дефіциту, зокрема й визначення державного боргу, а також правил передачі відомостей від держав-членів до Комісії.

Третій етап створення ЕВС розпочався 1 січня 1999 р. з незворотної фіксації обмінного курсу валют країн-учасниць та їхньої прив'язки до євро (Регламент 2866/98 та Регламент 1478/2000). ЕКЮ було замінено на євро, яке стало повноцінною спільною валютою держав-членів, що повною мірою беруть участь у єдиній валютній політиці.

У **третьому питанні** «Правові засади спільної економічної політики», необхідно зазначити, що економічна політика Співтовариства реально почала формуватися тільки тоді, коли держави-члени зобов'язалися сформувати ЕВС. На відміну від валютної політики, держави-члени зберігають за собою відповідальність за економічну політику в рамках ЕВС. Держави-члени Співтовариства мають діяти так, щоб поважати принципи відкритої ринкової економіки, в якій панує конкуренція, провадити свою економічну політику з огляду на спільні інтереси держав-членів Співтовариства та в контексті досягнення цілей Співтовариства (ст. 98 та 99 Договору про ЄС). Отже, спільна економічна політика доповнює єдину валютну політику.

Починаючи з другого етапу ЕВС, тобто від 1 січня 1994 р., економічна політика держав-членів координується на рівні Співтовариства. Рішення Ради 90/141 спрямоване на досягнення успішного зближення економічної діяльності

держав-членів. Для цього щорічно Економічний і фінансовий комітет на основі рекомендації Комісії кваліфікованою більшістю ухвалює проект, що містить формулювання загальних настанов економічної політики для держав-членів і Співтовариства загалом (ст. 134 ДФЄС)

На третьому етапі ЕВС бюджетна політика держав-членів Союзу визначалась трьома правилами: овердрафт (заборгованість банку) або будь-які інші види кредитування ЄЦБ чи національних центральних банків державним органам влади (Співтовариства, національним або регіональним) заборонені (ст. 123 ДФЄС); будь-який пільговий доступ державних органів влади до ресурсів фінансових інституцій забороняється згідно зі ст. 124 ДФЄС (Регламент 3603/93, 3604/93 та 3605/93); ні Співтовариство, ні держави-члени не несуть відповідальності за зобов'язання державних органів влади або підприємств (ст. 125 ДФЄС). Через запровадження нових домовленостей щодо координування економічної політики Рада має змогу ретельно контролювати справжні та очікувані показники розвитку бюджетної політики держави-члена ЄС.

Головний інструмент фінансової солідарності Співтовариства – це *Європейський інвестиційний банк* (ЄІБ). Відповідно до ст. 309 ДФЄС завданням ЄІБ є сприяння збалансованому й стабільному розвитку ЄС у процесі реалізації його основних видів політики.

Тестові завдання

1. Другий етап становлення Економічного та валютного союзу відбувався у період:

- а) 1 липня 1986 - 31 червня 1990 р.;*
- б) 1 липня 1990 - 31 грудня 1993 р.;*
- в) 1 січня 1994 - 31 грудня 1998 р.;*
- г) з 1 січня 1999 р. - 1 січня 2002 р.*

2. У Євросоюзу входить наступна кількість держав-членів Європейського Союзу офіційною валютою яких є євро:

- а) 12;*
- б) 17;*
- в) 19;*
- г) 26.*

3. Головним елементом на першому етапі створення Економічного та валютного союзу була:

- а) європейська валютна одиниця ЕКЮ;*
- б) Євро;*
- в) Німецька марка;*
- г) Швейцарський франк.*

4. Банкноти та монети євро були запроваджені в обіг:

- а) 1 січня 1998 р.;*
- б) 1 січня 2000 р.;*
- в) 1 січня 2002 р.;*
- г) 1 січня 2012 р.*

5. Головний акціонер Європейського інвестиційного фонду (ЄІФ) є:

- а) Європейський центральний банк;*
- б) Європейський інвестиційний банк;*
- в) Швейцарський центральний банк;*
- г) Центральні банки країн-учасниць ЄС.*

6. З початком третього етапу ЕВС валюта євро була введена:

- а) в 11 державах-учасницях;*
- б) в 13 державах-учасницях;*
- в) в 15 державах-учасницях;*
- г) в 19 державах-учасницях.*

7. Пруденційне регулювання та нагляд в європейському банківському секторі.

- а) Європейська служба банківського нагляду*
- б) Рада «Екофін»*
- в) Європейська організація з цінних паперів і ринків*
- г) Європейський інвестиційний банк.*

8. На третьому етапі ЕВС в бюджетній політиці держави-члени Союзу повинні були дотримуватися наступного критерію:

а) частка державного боргу щодо ВВП не повинна перевищувати 30%

б) частка державного боргу щодо ВВП не повинна перевищувати 60%

в) частка запланованого або реального державного дефіциту щодо ВВП не повинна перевищувати контрольний показник у 8%;

г) частка запланованого або реального державного дефіциту щодо ВВП не повинна перевищувати контрольний показник у 10%

9. До Єврозони, де офіційною валютою є євро, не входить:

а) Австрія;

б) Нідерланди;

в) Іспанія;

г) Швеція.

10. Економічна та валютна інтеграція держав Євросоюзу охоплює такі основні етапи:

а) спільний митний тариф, митний союз, відсутність мита, вільний рух товару;

б) зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз;

в) вільний рух товарів, вільний рух послуг, вільний рух фінансів;

г) економічний союз, вільний рух товарів, єдина економічна політика.

Тема 8. Правове регулювання внутрішнього ринку Європейського Союзу (2 години)

Практичне заняття

План

1. Вільний рух товарів у Європейському Союзі.
2. Вільний рух осіб та працівників у Європейському Союзі.
3. Вільний рух послуг у Європейському Союзі.
4. Вільний рух капіталу в Європейському Союзі.

Мета: з'ясувати передумови та етапи формування внутрішнього ринку Європейського Союзу, охарактеризувати основні «свободи» внутрішнього ринку: вільний рух товарів; вільне пересування осіб; вільний рух послуг, вільний рух капіталу.

Основні поняття: вільний рух товарів, вільний рух осіб, вільний рух послуг, вільний рух капіталу, внутрішній ринок.

Розглядаючи *перше питання* «Вільний рух товарів у Європейському Союзі» потрібно зазначити, що *Спільний Ринок Співтовариства* включає такі елементи: а) *Внутрішній ринок*, що характеризується скасуванням між державами-членами ЄС будь-яких перешкод вільному руху товарів, пересуванню осіб, послуг та капіталу; б) *систему справедливої конкуренції* між державами-членами ЄС; в) *спільну торгівельну політику* Співтовариства.

Свобода вільного руху товарів у ЄС передбачає:
1) заснування митного союзу (ст. 23(1) Договору про Співтовариство) та включає заборону запровадження між державами-членами ЄС мита (як на імпорт, так і на експорт) та інших зборів, що мають подібний (еквівалентний) ефект (ст. 25 Договору про Співтовариство), і прийняття спільного митного тарифу щодо інших країн; 2) усунення дискримінаційного оподаткування товарів, що були випущені в інших державах-

членах ЄС (ст. 90 Договору про Співтовариство); 3) скасування кількісних обмежень у торгівлі між державами-членами та всіх інших заходів, що мають еквівалентний ефект (ст. 28 Договору про Співтовариство). Таким чином, ст.ст. 25, 90 Договору про Співтовариство стосуються заборони фіскальних, а ст. 28 Договору про Співтовариство – нефіскальних перешкод в торгівлі між державами-членами ЄС.

У *другому питанні* «Вільний рух осіб та працівників у Європейському Союзі» необхідно звернути увагу, що засади вільного пересування осіб передбачені в ст. 3 Договору про Співтовариство, яка передбачає скасування між державами-членами будь-яких перешкод вільному пересуванні осіб у межах ЄС.

Принципи вільного пересування осіб в межах ЄС поширюються на: 1) *регулювання вільного пересування працюючих* (працівників і підприємців) і *непрацюючих* (студентів, пенсіонерів) громадян ЄС за умови того, що вони мають достатньо фінансових ресурсів для того, щоб не обтяжувати систему соціального забезпечення держави перебування; 2) *свободу ділового заснування та свободу надання й одержання послуг громадянами ЄС.*

Вільне пересування працівників Стаття 39 Договору про Співтовариство передбачає, що працівники мають право вільного пересування у межах ЄС, що включає заборону будь-якої дискримінації, яка ґрунтується на національності працівника, а також щодо працевлаштування, заробітної плати та інших умов праці й відносин з роботодавцем.

Свобода вільного пересування працівника включає (ст. 39 Договору про Співтовариство): а) право приймати пропозиції щодо працевлаштування, оголошені в будь-якій державі-члені ЄС; б) право вільно пересуватися територією держав-членів з метою працевлаштування; в) право перебувати в державі-члені з метою працевлаштування; г) право залишатися в державі-члені після закінчення трудових відносин. Право вільного пересування працівників, однак, може бути обмежено на

підставі охорони публічного порядку, державної безпеки та громадського здоров'я.

Під час вивчення *третього питання* «Вільний рух послуг у Європейському Союзі» необхідн вказати, що стаття 57 Договору про ФЄС пояснює, що саме підпадає під поняття послуги. Під «послугами» розуміються послуги, що звичайно надаються за винагороду, якщо вони не підпадають під дію положень про свободу руху товарів, капіталу та осіб. Послуги включають, зокрема: а) діяльність промислового характеру; б) діяльність торгівельного характеру; в) діяльність ремісників; г) діяльність осіб вільних професій.

Особа, що надає послуги, може тимчасово здійснювати свою діяльність в іншій державі-члені на тих самих умовах, які встановлені в її власній державі, якщо це не порушує положень Договору, що стосуються права на свободу ділового заснування. Надання послуг регулюється ст. 50 Договору про Співтовариство тільки у разі, коли вони мають економічний характер та надаються за винагороду.

Надання послуг розпочинається з моменту отримання винагороди (англ. consideration) однією із сторін правовідносин. ЄСП визнав, що розділ про надання послуг Договору про Співтовариство має пряму дію. Свободою надання й отримання послуг можуть користуватись не тільки громадяни ЄС, а і громадяни інших держав, які є працівниками компаній, зареєстрованих на території ЄС.

Стаття 49 Договору про Співтовариство забороняє будь-які обмеження щодо надання послуг суб'єктами підприємницької діяльності ЄС, які вже мають місце ділового заснування в державі-члені ЄС.

У *четвертому питанні* «Вільний рух капіталу в Європейському Союзі» потрібно зазначити, що Рух капіталу у ЄС регулюється, перш за все, Главою 4 «Капітали та платежі» Договору про ФЄС (ст.ст. 63–66). Вторинне законодавство ЄС, що регулює питання руху капіталу, включає Директиву Ради Міністрів 88/361 від 24 червня 1988 р. «Про імплементацію

статті 67 Договору про Співтовариство», а також документи, що передбачають певні винятки із застосування принципу вільного руху капіталу, такі, як Резолюція Ради Міністрів від 10 лютого 1975 р. «Про заходи, які повинні вживатися Співтовариством з метою боротьби з міжнародним ухиленням від оподаткування», Регламент Європейського Парламенту та Ради Міністрів від 26 жовтня 2005 р. «Про контроль готівкових коштів, що ввозяться або вивозяться зі Співтовариства», Директива Європейського Парламенту та Ради Міністрів 2005/60 від 29 жовтня 2005 р. «Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму» тощо.

ЄСП відзначив, що *рух капіталу* – це всі фінансові операції (транзакції), пов'язані, в першу чергу, з інвестуванням коштів, на відміну від платежів, що є відшкодуванням за надані послуги, виконані роботи або поставлені товари (тобто у зв'язку з виконанням зобов'язань сторони за раніше укладеними договорами). Договір про Співтовариство не містить визначення руху капіталу, але практика склалася таким чином, що ЄСП та інші правозастосовні органи ЄС за роз'ясненням його змісту звертаються до Директиви про рух капіталу 1988 р. Для полегшення імплементації норм до Директиви про рух капіталу 1988 р. було долучено Додаток 1, який містив класифікацію видів руху капіталу. Усі *види руху капіталу* у Додатку 1 було поділено на наступні групи: 1) «прямі» інвестиції – що передбачають створення та купівлю вже наявних підприємств, а також надання довгострокових кредитів та реінвестування доходів заради підтримання тривалих економічних зв'язків; 2) інвестиції в нерухомість; 3) операції з купівлі-продажу цінних паперів, що звичайно мають результатом обіг на ринках капіталу (акції, облігації та інші цінні папери); 4) операції з купівлі-продажу акцій чи часток участі в колективних інвестиційних компаніях; 5) операції з купівлі-продажу іноземної та національної валюти на

внутрішньому валютному ринку; 6) операції з відкриття поточних та депозитних рахунків у національних та іноземних фінансових установах; 7) операції з надання короткострокових (менше 1 року), середньострокових (від 1 до 5 років) та довгострокових (понад 5 років) кредитів в операціях за участю резидентів держав-членів ЄС; 8) надання грошових позик; 9) порука, гарантії та права застави; 10) здійснення платежів, пов'язаних зі страхуванням; 11) рух капіталу персонального характеру – позики, пожертви та дотації, отримання спадщини, погашення боргів емігрантами в країні їх попереднього проживання тощо; 12) фізичний імпорт та експорт майна (цінних паперів та засобів платежу будь-якого виду); 13) інші види руху капіталу (відшкодування шкоди та збитків, компенсації, пов'язані з заподіянням смерті, відшкодування за розірвання договорів, платежі, пов'язані з авторськими правами тощо). Попри те, що положення Директиви про рух капіталу 1988 р. було замінено нормами ст. 56 Договору про Співтовариство, перелік з Додатку 1 до Директиви і до сьогодні не втратив свого значення та застосовується на практиці.

Тестові завдання

1. Спільний Ринок Співтовариства не включає такі елементи:

- а) внутрішній ринок;*
- б) систему справедливої конкуренції між державами-членами ЄС;*
- в) спільну торговельну політику Співтовариства;*
- г) переміщення транспорту.*

2. У межах Внутрішнього ринку Співтовариства не заборонено запровадження наступних перешкод торгівлі, зокрема:

- а) фізичних;*
- б) фіскальних;*
- в) технічних;*

г) прогресивних.

3. Свобода вільного руху товарів у ЄС не передбачає:

а) заснування митного союзу;

б) усунення дискримінаційного оподаткування товарів, що були випущені в інших державах-членах ЄС;

в) переміщення працівників;

г) скасування кількісних обмежень у торгівлі між державами-членами;

4. Обмеження на підставах захисту публічного порядку та державної безпеки може бути встановлено щодо конкретного індивіда лише:

а) за результатами прогнозу працівника поліції;

б) виходячи з його особистої поведінки;

в) під час перевірки митником;

г) під час перетину кордону.

5. Послуги не включають, зокрема:

а) діяльність промислового характеру;

б) діяльність торгівельного характеру;

в) освітню діяльність за державний кошт;

г) діяльність осіб вільних професій.

6. До основних свобод Внутрішнього ринку ЄС не належить:

а) свобода руху капіталу;

б) свобода руху товарів;

в) свобода руху транспорту;

г) свобода руху осіб та працівників.

7. Норми Договору про Співтовариство щодо вільного пересування осіб, на відміну від норм, що регулюють вільний рух товарів, стосуються:

а) стосуються всіх осіб;

б) лише деяких категорій осіб;

в) лише працівників державних установ;

г) лише працівників транснаціональних компаній.

8. Право вільного пересування працівників, не може бути обмежено на підставі:

- а) охорони публічного порядку;*
- б) державної безпеки;*
- в) громадського здоров'я;*
- г) судимості особи.*

9. Регламент ЄС 1612/68 Про вільне переміщення працівників всередині Спільноти не має такого розділу:

- а) «Здатність до роботи»;*
- б) «Рівне ставлення в роботі»;*
- в) «Відпустки працівників»;*
- г) «Родини працівників».*

10. Рух капіталу у ЄС регулюється, перш за все, у Договорі про функціонування *Європейського Союзу*:

- а) Главою 4 (ст.ст. 63-66);*
- б) Главою 3 (ст.ст. 56-62);*
- в) Главою 2 (ст.ст. 49-55);*
- г) Главою 1 (ст.ст. 45-49).*

Тема 9. Правове регулювання корпоративних відносин в Європейському Союзі (2 години)

Практичне заняття

План

1. Характеристика правового регулювання юридичних осіб в Європейському Союзі.
2. Гармонізація корпоративного права в Європейському Союзі.
3. Наднаціональні компанії у праві Європейського Союзу.

Мета: проаналізувати правове регулювання юридичних осіб в Європейському Союзі, інструменти гармонізації корпоративного права ЄС та ознайомитися з основними видами наднаціональних компаній, які закріплені в законодавстві ЄС.

Основні поняття: корпоративне право, свобода заснування, наднаціональні корпорації, європейське об'єднання, європейське товариство, європейський кооператив.

При підготовці до *першого питання* «Характеристика правового регулювання юридичних осіб в Європейському Союзі» необхідно звернути увагу на те, що згідно положень ДФЄС, *свобода заснування* має дві основні складові: по-перше, це свобода пересування підприємців (чи, як визначено в договорі, «осіб, що займаються самостійною діяльністю») та, по-друге, власне свобода заснування юридичних осіб та інших форм, що не є юридичними особами.

Відповідно до положень ст. 54 ДФЄС компанії і фірми, які створені згідно із законодавством держави-члена і мають власний зареєстрований офіс, центральну адміністрацію або головне місце підприємницької діяльності в межах Співтовариства, «отримують такі ж повноваження, як і фізичні особи, що є громадянами такої держави-члена».

У зв'язку з відмінностями в законодавстві країн-членів щодо діяльності компаній та фірм, в установчий договір було включено норму, що дозволила інститутам ЄС гармонізувати корпоративне право держав-членів шляхом прийняття директив (п. 2g ст. 50 ДФЄС). Така гармонізація повинна здійснюватись у міру необхідності і має забезпечити єдиний рівень захисту компаній і третіх осіб у межах Союзу. Прийняті на підставі зазначених положень директиви започаткували корпоративне право (франц. *Droit des societes*, англ. *Company Law*) ЄС.

Іншим джерелом корпоративного права ЄС стали регламенти, що приймаються на основі ст. 352 ДФЄС.

Аналіз відповідних положень ДФЄС дозволяє виділити такі цілі регулювання юридичних осіб у праві ЄС:

1) забезпечення свободи заснування юридичних осіб, а також усунення перешкод на шляху відкриття філій, представництв і дочірніх підприємств на території будь-якої

держави-члена на умовах національного режиму даної держави;

2) встановлення єдиних мінімальних вимог до юридичних осіб, насамперед надання однакового захисту на всій території ЄС учасникам і кредиторам юридичних осіб;

3) полегшення діяльності транс'європейських компаній шляхом зняття бар'єрів, що витікають з відмінностей, які існують між національними правовими системами;

4) заохочення співпраці між юридичними особами різних держав-членів у всіх сферах економічної діяльності.

Провідну роль у розробці і здійсненні політики ЄС у галузі корпоративного права відіграють Рада Євросоюзу, Комісія ЄС та Європарламент.

При підготовці до *другого питання* «Гармонізація корпоративного права в Європейському Союзі» потрібно знати, що *основним інструментом гармонізації національного законодавства* щодо юридичних осіб у рамках ЄС служать директиви. За предметом регулювання прийняті наразі директиви можуть бути об'єднані в такі групи: *директиви про розкриття інформації та капітал товариств* (Перша, Друга та Одинадцята директиви), *директиви про реорганізацію компаній* (Третя, Шоста, Десята та Тринадцята директиви), *директиви про фінансову звітність* (Четверта, Сьома, Восьма директиви). Окреме місце посідають Дванадцята директива про товариство з одним учасником та один із найостанніших документів у галузі корпоративного права - Директива про права акціонерів.

У *третьому питанні* «Наднаціональні компанії у праві Європейського Союзу» необхідно зазначити, що основною метою при розробці статусу нових видів юридичних осіб, що регулюються не національним законодавством однієї з країн-учасниць ЄС, а правом ЄС, було створення європейських комерційних організацій, здатних вільно розмішувати центри своєї підприємницької діяльності в рамках усього Євросоюзу. Правовою формою для створення наднаціональних

організаційно-правових форм компаній через юридичну природу стали регламенти.

Європейське об'єднання з економічних інтересів (Франц. Groupement europeen d'interêt economique, GEIE, англ. European Economie Interest Grouping, EEIG) стало першим прикладом наднаціональних компаній. Його статус закріплений Регламентом Ради 2137/85, відповідно до якого держави-члени повинні були забезпечити умови для утворення даного виду компанії на своїй території до кінця 1989 р.

Європейське товариство (Франц. Societe europeenne, англ. European Company) – ще одна наднаціональна організаційно-правова форма в корпоративному праві ЄС. На її узгодження державам-членам знадобилось понад 30 років. У результаті складних переговорів у 2001 р. Рада ЄС прийняла Регламент № 2157/2001 про статут Європейського товариства, який набув чинності з жовтня 2004 р. разом з Директивою Ради 2001/86 про участь в управлінні Європейським товариством найманих працівників, яка доповнює цей регламент. Останній ввів в обіг принципово нову організаційно-правову форму юридичної особи. Відповідно до його положень європейська компанія є відкритим акціонерним товариством, що регулюється спільно правом ЄС і національним правом держав-членів.

Європейський кооператив (Лат. Societas Cooperativa Europeae, SCE) – ще один вид наднаціональних товариств ЄС, передбачений прийнятим з метою врахування інтересів кооперативного руху Регламентом про Європейський кооператив № 1435/2003. Він доповнюється Директивою № 1435/2003 про участь працівників в управлінні Європейським кооперативом (ЄК).

Згідно з п. 3 ст. 1 Регламенту основною метою ЄК є задоволення потреб його учасників та сприяння їх господарській чи соціальній діяльності. Засновниками ЄК можуть виступати: 1) фізичні особи; 2) фізичні особи і створені в ЄС компанії будь-якої організаційно-правової

форми, в тому числі юридичні особи публічного права; юридичні особи.

Тестові завдання

1. Провідну роль у розробці і здійсненні політики ЄС у галузі корпоративного права не відіграють:

- а) Рада Євросоюзу;*
- б) Комісія ЄС;*
- в) Європарламент;*
- г) Європейський суд аудиторів.*

2. Як впливає з положень Договору про функціонування ЄС, до основних складових свободи заснування не належать:

- а) свобода пересування осіб, що займаються самостійною діяльністю;*
- б) свобода заснування юридичних осіб;*
- в) свобода пересування громадян ЄС;*
- г) свобода заснування інших форм, що не є юридичними особами.*

3. Основоположну роль серед актів первинного права ЄС щодо регулювання корпоративного права відіграють:

- а) установчі документи ЄС;*
- б) рекомендації ЄС;*
- в) рішення ЄС;*
- г) висновки ЄС.*

4. Основним інструментом гармонізації національного законодавства щодо юридичних осіб у рамках ЄС служать:

- а) регламенти ЄС*
- б) директиви ЄС*
- в) рішення ЄС;*
- г) висновки ЄС.*

5. До директив ЄС про реорганізацію компаній вносяться:

- а) Третя, Шоста, Десята та Тринадцята директиви;*
- б) Перша, Друга та Одинадцята директиви;*
- в) Четверта, Сьома, Восьма директив);*
- г) П'ята, Дев'ята, Дванадцята директиви.*

6. Шоста директива ЄС Про поділ компаній поширюється:

- а) лише на кооперативи;
- б) лише на акціонерні товариства;
- в) лише на самозайнятих осіб;
- г) на всі компанії;

7. Одним із найновіших документів у галузі корпоративного права ЄС є:

- а) Директива про права акціонерів;
- б) Директива про аудиторську перевірку;
- в) Директива про річну звітність;
- г) Директива про публічні оферти.

8. Першим прикладом наднаціональних компаній стали:

- а) Європейське товариство
- б) Європейське об'єднання з економічних інтересів
- в) Європейський кооператив;
- г) Європейська корпорація.

9. Питання створення компаній ЄС з єдиним учасником регламентовані у:

- а) Третій директиві;
- б) Сьомій директиві;
- в) Другій директиві;
- г) Дванадцятій директиві.

10. До директив про фінансову звітність відносяться:

- а) Четверта директива;
- б) Третя директива;
- в) Друга директива;
- г) Десята директива.

Тема 10. Правове регулювання соціальної сфери та ринку праці в межах Європейського Союзу (2 години)

Практичне заняття

План

1. Соціальна політика Європейського Союзу.
2. Регулювання відносин із соціального діалогу в праві Європейського Союзу.
3. Соціальне забезпечення в Європейському Союзі.
4. Охорона праці та регламентація робочого часу й часу відпочинку в праві Європейського Союзу.
5. Права працівників Європейського Союзу у разі звільнення.

Мета: ознайомитися з поняттям, функціями та повноваженнями нотаріату, правовим статусом нотаріуса.

Основні поняття: нотаріус, державна нотаріальна діяльність, приватна нотаріальна діяльність, нотаріальні дії.

При вивченні *першого питання* «Соціальна політика Європейського Союзу» необхідно зазначити, що *соціальна політика* означає в широкому розумінні діяльність національної влади щодо організації та підтримання добробуту держави на користь її громадян. Для реалізації соціальної політики держава, шляхом регулювання, втручається у перерозподіл суспільних благ, зменшує негативні наслідки функціонування ринку праці. Перерозподіл державою суспільних благ є головним завданням соціальної політики.

Соціальна політика ЄС протягом свого розвитку ґрунтувалася на двох основних моделях: *неоліберальній моделі та моделі соціальної справедливості*.

Концепція мінімалізму (або неоліберальна ринкова модель) ґрунтується на небажаності існування соціального виміру взагалі. Кожен індивід на рівних умовах може конкурувати в межах ринку. Подальше державне втручання з

метою соціального захисту та перерозподілу суспільних благ не вважається необхідним.

В рамках *моделі соціальної справедливості* має гарантуватися існування вільного та рівного суспільства, в основі якого лежатимуть ринкові домовленості на базі чесної, вільної конкуренції. Модель соціальної справедливості ґрунтувалася на тому, що заходи соціальної політики, які мають здійснюватися за допомогою корегування вільного ринку, необхідні для забезпечення та підтримки соціального порядку.

Поширення моделі соціальної справедливості на рівні ЄС відбулося з прийняттям Радою ЄС у січні 1974 р. першої соціальної програми дій для ЄЕС. Утім, на той період більшість держав-членів ЄС запровадили цю модель соціальної політики на національному рівні.

Сучасна європейська соціальна модель заснована на моделі соціальної справедливості. Вона передбачає єдність дій держави і громадянського суспільства, спрямованих на задоволення основних матеріальних потреб усіх громадян, на їх участь у житті суспільства та на посилення соціальної згуртованості.

Розглядаючи *друге питання* «Регулювання відносин із соціального діалогу в праві Європейського Союзу» необхідно звернути увагу на те, що виникнення та розвиток соціального діалогу пов'язані з необхідністю погодження інтересів представників праці та капіталу, пошуком балансу в суспільстві та необхідністю долати соціальні наслідки економічних проблем

Головною умовою функціонування соціального діалогу є активне співробітництво працівників, роботодавців та органів державної влади, законодавче та інституційне забезпечення соціального діалогу. Він відіграє важливу роль у досягненні соціальної злагоди, соціальної та політичної стабільності у суспільстві.

Виділяють декілька етапів розвитку європейського соціального діалогу:

- 1985-1991 рр. – діяльність соціальних партнерів характеризується підписанням спільних заяв, резолюцій, декларацій;

- 1991-2001 рр. – новий етап розпочався з підписання Маастрихтського договору та протоколу про соціальну політику, положення якого пізніше увійшли до Амстердамського договору. У цей період у результаті переговорів соціальних партнерів було прийнято перші угоди (зокрема, у 1995 р. – угоду про відпустку по догляду за дитиною), на підставі яких згодом прийнято Директиви;

- 2002-2009 рр. – автономність соціального діалогу було проголошено Лаєкенською Декларацією соціальних партнерів наприкінці 2001 р. її результатом стала розробка Системи заходів підвищення кваліфікації протягом життя та Угода про роботу за допомогою Інтернету 2002 р.;

- зі грудня 2009 р. розпочався новий етап, пов'язаний з набуттям чинності Лісабонською угодою, яка надала Хартії ЄС про основні права юридично обов'язкової сили. В Хартії ЄС закріплено всі основні соціальні та трудові права.

Правовою базою розвитку соціального діалогу в рамках ЄС є статті 151-156 розділу X "Соціальна політика" ДФЄС. Соціальний діалог визначено серед спільних цілей, які ставлять перед собою Союз та держави-члени (ст. 151 ДФЄС). Такий соціальний діалог може вестися за бажанням сторін до встановлення договірних відносин та укладення угод (ст. 155 ДФЄС). Головне значення мають колективні угоди, що укладаються між представниками європейських об'єднань профспілок та союзів роботодавців у сфері трудового та соціального права.

Європейський соціальний діалог має декілька рівнів: міжгалузевий (який складається з елементів біпартизму та трипартизму) та галузевий.

Основними соціальними партнерами, які долучаються до діалогу, є Європейська конфедерація профспілок (ETUC), Європейська конфедерація виробників та підприємців (UNICE) та Європейський центр представників державних підприємств (CEEP).

Розглядаючи *третє питання* «Соціальне забезпечення в Європейському Союзі» необхідно зазначити, що одним із головним завдань, закріплених у Римському договорі про заснування ЄЕС 1957 р., було скасування перепон для реалізації свободи вільного пересування працівників у межах держав-членів ЄС.

У 1958 р. було прийнято Регламент 3/58/ЄЕС, який було замінено у 1971 р. Регламентом Ради ЄС 1408/71/ЄЕС щодо застосування схем соціального забезпечення до найманих працівників. Сферу застосування Регламенту 1408/71/ЄЕС було істотно розширено Регламентом 895/2003/ЄС, який відкрив можливість користуватися основними правилами соціального забезпечення ЄС громадянам з третіх країн, які на законній підставі проживають на території Союзу.

Окрім особистої сфери дії, Регламент визначає у ст. 4 матеріальну сферу застосування. Положення Регламенту мають поширюватися на все законодавство держав-членів у сфері соціального забезпечення, яке відображає основні види допомоги, визнані у Конвенції № 102 Міжнародної організації праці «Про мінімальні норми соціального забезпечення» від 1952 р.: допомога по інвалідності; допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю; допомога по вагітності та пологах; допомога за старістю; допомога в разі втрати годувальника; допомога у зв'язку з нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням; допомога на поховання; допомога по безробіттю; допомога сім'ям.

Відповідно до ст. 4 Регламенту його положення поширюються на всі загальні та спеціальні схеми соціального забезпечення – як з попередніми внесками, так і без них.

Регламент 1408/71/ЄЕС визначає основні принципи соціального забезпечення ЄС, до яких, зокрема, належать:

- недискримінація за ознакою громадянства;
- здійснення виплат незалежно від місця проживання;
- запобігання дублюванню допомоги;
- підсумовування періодів, що враховуються для надання допомоги;
- принцип поширення законодавства тільки однієї держави ЄС.

При підготовці до *четвертого питання* «Охорона праці та регламентація робочого часу й часу відпочинку в праві Європейського Союзу» необхідно звернути увагу на те, що охорона праці в широкому сенсі розглядається як система забезпечення безпеки життя та здоров'я працівників у процесі трудової діяльності, яка включає правові, соціально-економічні, санітарно-гігієнічні, лікувально-профілактичні, реабілітаційні та інші заходи.

Право на охорону праці є одним із невід'ємних прав людини, що закріплено у багатьох універсальних та регіональних договорах із захисту прав людини, зокрема, у Загальній декларації прав людини 1948 р., Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., Європейській соціальній хартії 1961 та 1996 рр.

В статті 153 ДФЄС чітко визначено, що забезпечення охорони праці є одним із найважливіших напрямів соціальної політики ЄС. Право кожного працівника на роботу в умовах, які забезпечують охорону його здоров'я, безпеку та гідність, закріплено у ст. 31 Хартії ЄС про основні права. Правові основи охорони праці розвинено у ґрунтовній законодавчій базі ЄС та підкріплено великою кількістю інструментів не законодавчого характеру.

Політика ЄС у сфері охорони праці спрямована на досягнення двох основних завдань:

- 1) *соціальне* - захист працівників шляхом забезпечення відповідного рівня охорони праці (ст. 153 ДФЄС);

2) *економічне* - забезпечення відповідності товарів, що виробляються в рамках цього сектора, стандартам безпеки та гігієни (ст. 115 ДФЄС).

У 1989 р. було прийнято основний документ у сфері охорони праці - Рамкову Директиву 89/391/ЄЕС «Про впровадження заходів для поліпшення безпеки та охорони здоров'я працівників під час роботи». Директива містить загальні принципи попередження виробничих ризиків, забезпечення безпеки, охорони здоров'я, уникнення факторів ризику та нещасних випадків, інформування, консультацій, збалансованої участі відповідно до національного законодавства, практики, освіти працівників.

Рамковий характер Директиви 89/391/ЄЕС полягає у тому, що її положення сформульовано у загальній формі, для їх реалізації було прийнято декілька десятків інших нормативних актів, які можна поділити на такі групи за предметом врегулювання:

- загальні принципи профілактики та основи охорони праці (Директива Ради 89/391/ЄЕС);

- вимоги охорони праці для робочого місця (Директива 89/654/ЄЕС щодо вимог до робочого місця);

- вимоги охорони праці під час використання обладнання (Директива 89/655/ЄЕС щодо використання працівниками засобів захисту);

- вимоги охорони праці при роботі з хімічними, фізичними та біологічними речовинами (Директива 2004/37/ЄС про захист працівників від ризиків, пов'язаних з використанням канцерогенів та мутагенів на підприємстві,

- захист певних груп працівників на робочому місці (Директива 92/85/ЄЕС про сприяння безпеці та захисту здоров'я вагітних працівниць та таких, що нещодавно народили, матерів-годувальниць на робочому місці, Директива 94/33/ЄС щодо захисту молоді на роботі);

- вимоги стосовно робочого часу (Директива 2003/88/ЄС про деякі аспекти організації робочого часу).

Розглядаючи *п'яте питання* «Права працівників Європейського Союзу у разі звільнення» необхідно зазначити, що згідно зі ст. 153 ДФЄС Європейській Союз підтримує та доповнює дії держав-членів у багатьох аспектах сфери зайнятості та соціального захисту, в тому числі у разі розірвання трудового договору. В державах-членах ЄС припинення трудового договору є правомірним лише на підставах, визначених у законодавстві, та за дотримання певної процедури звільнення. На сьогодні захист працівників від незаконного звільнення є одним із важливих соціально-економічних прав працюючих осіб, яке визнається на національному рівні та закріплюється у міжнародних документах (Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, Європейській соціальній хартії). Стаття 30 Хартії ЄС про основні права встановлює, що кожен працівник має право на захист від будь-якого незаконного звільнення відповідно до права Союзу, національного законодавства та практики. Це означає, що жодного працівника не може бути звільнено без законних підстав та застосування певної процедури звільнення. Захист працівників у випадку звільнення працівників регламентується низкою директив ЄС, зокрема:

- у випадку банкрутства підприємства (Директива 2002/74/ЄС, яка змінила попередню Директиву "Про зближення законодавств держав-членів щодо захисту прав працівників у випадку банкрутства роботодавця");

- при зміні власника (Директива 2001/23/ЄС «Про зближення законодавства держав-членів щодо захисту прав працівників у випадках передачі підприємства, бізнесу або частини підприємства чи бізнесу»);

- у випадку колективного звільнення (Директиву 98/59/ЄС «Про зближення законодавств держав-членів стосовно скорочення штату»).

Тестові завдання

1. Сучасна європейська соціальна модель заснована на:
 - а) моделі соціальної справедливості;*
 - б) неоліберальній моделі;*
 - в) неокласичній моделі;*
 - г) правоцентриській моделі.*
2. Автономність соціального діалогу було проголошено:
 - а) Трансільванською Декларацією соціальних партнерів;*
 - б) Лаєкенською Декларацією соціальних партнерів;*
 - в) Брестон-Вудською Декларацією соціальних партнерів;*
 - г) Амстердамською Декларацією соціальних партнерів.*
3. Правовою базою розвитку соціального діалогу в рамках ЄС є Договір про функціонування ЄС, зокрема:
 - а) розділ IX;*
 - б) розділ X;*
 - в) розділ XII;*
 - г) розділ XIII.*
4. Міжгалузевий рівень європейського соціального діалогу складається з наступних елементів:
 - а) трипартизму та біпартизму;*
 - б) галузевого та організаційного;*
 - в) соціалізму та капіталізму;*
 - г) першого рівня та другого рівня.*
5. До основних соціальних партнерів, які долучаються до діалогу не належать:
 - а) Європейська конфедерація профспілок (ETUC);*
 - б) Європейська конфедерація виробників та підприємців (UNICE);*
 - в) Європейський центр представників банківської галузі (CEEB);*
 - г) Європейський центр представників державних підприємств (CEEP).*
6. Відповідно до ст. 2 Регламенту 1408/71/ЄЕС «Про застосування схем соціального забезпечення щодо осіб, що працюють за наймом, та їхніх сімей під час пересування в

межах Співтовариства» сфера його дії крім працівників також поширюється на:

- а) родичів;*
- б) спадкоємців;*
- в) батьків;*
- г) братів та сестер.*

7. Регламент 1408/71/ЄЕС визначає основні принципи соціального забезпечення ЄС, до яких, зокрема, належать:

- а) недискримінація за ознакою громадянства;*
- б) гендерної рівності;*
- в) расової рівності;*
- г) забезпечення дублювання допомоги.*

8. Принцип рівності між жінками та чоловіками було віднесено до загальних цінностей та цілей Євросоюзу у наступних статтях Договору про функціонування ЄС:

- а) 2 та 3;*
- б) 4 та 5;*
- в) 7 та 8;*
- г) 9 та 10.*

9. Основним документ у сфері охорони праці є Директива Про впровадження заходів для поліпшення безпеки та охорони здоров'я працівників під час роботи:

- а) 89/391/ЄЕС;*
- б) 53/691/ЄЕС;*
- в) 115/698/ЄЕС;*
- г) 234/91/ЄЕС.*

10. Мінімальний вік допуску до роботи встановлений законодавством ЄС складає не менше:

- а) 14 років;*
- б) 15 років;*
- в) 16 років;*
- г) 17 років.*

Тема 11. Право Європейського союзу в сфері безпеки та боротьби зі злочинністю (2 годин)

Практичне заняття

План

1. Спільна зовнішня політика та політика безпеки.
2. Поняття простору свободи, безпеки та юстиції у праві Європейського Союзу.
3. Стратегічне партнерство та інші форми співпраці ЄС з третіми державами у сфері свободи, безпеки та юстиції.

Мета: ознайомитися з основними напрямками зовнішньої політики та політики безпеки ЄС, з'ясувати поняття простору свободи, безпеки та юстиції у праві ЄС, а також ознайомитися з напрямками та формами співпраці ЄС з третіми країнами.

Основні поняття: зовнішня безпека, політика безпеки, простір свободи, простір безпеки, юстиція, стратегічне партнерство.

Вивчаючи *перше питання* «Спільна зовнішня політика та політика безпеки» доцільно вказати на те, що після підписання Амстердамських договорів значення спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗППБ) зросло. Для цього було запроваджено посаду Високого представника із зовнішніх справ і політики безпеки. Він разом із Президентом Євросоюзу і Комісаром із зовнішніх зносин отримав право представляти Союз у питаннях зовнішньої політики. СЗППБ охопила всі сфери зовнішньої політики, політики безпеки і оборони. Лісабонські договори значною мірою реформували цей напрям діяльності Союзу. І хоча здійснення СЗППБ продовжує регулюватися головним чином ДЄС і вона все ще має певну автономію у сфері механізму ухвалення постанов і особливостях їх правової природи, ця політика вже не функціонує як окрема опора Союзу, а є частиною зовнішньополітичної діяльності об'єднання разом із Спільною

торговельною політикою, укладанням міжнародних договорів тощо.

СЗППБ здійснюється з метою: а) захисту своїх цінностей, фундаментальних інтересів, безпеки, незалежності і цілісності; б) консолідації і підтримки демократії, верховенства права, прав людини і принципів міжнародного права; в) збереження миру, запобігання конфліктів і зміцнення міжнародної безпеки відповідно до цілей і принципів Статуту ООН, принципів Гельсінського Заключного акта та Паризької хартії включно з тими, які стосуються зовнішніх кордонів; г) сприяння сталому розвитку країн, що розвиваються, в економічній, соціальній і екологічній сферах, спрямованому насамперед на подолання бідності; д) заохочення інтеграції всіх країн до світової економіки включно з поступовою ліквідацією обмежень у міжнародній торгівлі; е) надання допомоги у розробці міжнародних заходів задля збереження і поліпшення якості навколишнього середовища і належного управління світовими природними ресурсами з метою забезпечення сталого розвитку; є) надання допомоги населенню, країнам і регіонам, які стикаються з природними або спричиненими людьми катастрофами; ж) розвитку міжнародної системи, яка базується на посиленому міжнародному співробітництві і належному глобальному управлінні.

*Реалізацію цілей і принципів СЗППБ покладено на інститути і органи Союзу. Відповідними повноваженнями наділені **Європейська Рада, Рада, Комісія, Високий представник Союзу** з питань зовнішніх зносин і політики безпеки. СЗППБ реалізується за допомогою різних процедур і правових інструментів, передбачених установчими договорами. Також різною є роль окремих інститутів і органів у здійсненні цієї політики. Спеціальні правові інструменти визначені у статтях 22 і 25, 28, 29, 30 Лісабонського договору про ЄС. До них належать рішення, які мають різне цільове призначення. Усі вони обов'язкові для виконання, проте не є законодавчими актами. Визначення стратегічних інтересів і*

ціль Союзу покладено на Європейську раду (ст. 22 ДЄС). Відповідні рішення ухвалюються під час регулярних зустрічей Європейської ради разом з деклараціями та іншими публічними заявами. Процедури ухвалення рішень та інших актів у сфері СЗППБ передбачені у ст. 30 ДЄС.

При розгляді *другого питання* «Поняття простору свободи, безпеки та юстиції у праві Європейського Союзу» необхідно зазначити, що одним із пріоритетних напрямів діяльності ЄС є поступове формування простору свободи, безпеки і юстиції (ПСБЮ). Створення такого простору є складним завданням, оскільки він має внутрішній і зовнішній аспекти і вимагає гармонійного розвитку всіх його трьох складових (свободи, безпеки і юстиції). Створення ПСБЮ як самостійного напрямку діяльності ЄС почалося після набуття чинності Маастрихтським договором про Європейський союз у 1993 р. З самого початку свого формування ПСБЮ був тісно пов'язаний із співпрацею держав-членів у сфері юстиції і внутрішніх справ, яка становила третю опору ЄС. Після підписання Амстердамських договорів ПСБЮ опинився у двох опорах — першій (розділ IV Договору про заснування Європейського співтовариства) і третій (розділ VI ДЄС). Лісабонські договори про Європейський Союз і функціонування Європейського Союзу передбачають ліквідацію трьох опор і включення ПСБЮ до розділу V ДФЄС. Важливими імпульсами для створення і розвитку ПСБЮ стали рішення Європейської ради у Тампері 1999 р., Фейре 2000 р. і Копенгагені 2004 р. ПСБЮ охоплює спеціальні сфери правового регулювання, які стосуються прикордонного контролю, надання притулку, імміграції, співпраці судів з цивільних справ, судів з кримінальних справ, поліцейських органів.

Сфера ПСБЮ віднесена до спільної компетенції Союзу і державців (ст. 4 ДФЄС). Організаційно-правовий механізм регулювання ПСБЮ охоплює інститути, установи і агенції. Усі вони наділені відповідними повноваженнями для ухвалення

різних видів актів. Ряд установ і агенцій можуть укласти міжнародні договори з третіми країнами і міжнародними організаціями (Європол, Фронтекс тощо). Європейська рада відповідає за визначення стратегічних орієнтирів щодо підготовки програм законодавчої і поточної діяльності у сфері ПСБЮ (ст.68 ДФЄС). Законодавчу діяльність здійснює Рада. Вона ухвалює заходи стосовно встановлення порядку оцінки державами-членами разом із Комісією втілення у життя політики Союзу у цій сфері (ст. 70 ДФЄС); вживає заходів з метою забезпечення адміністративної співпраці компетентних служб держав-членів у сфері ПСБЮ, а також співпраці цих служб з Комісією (ст. 74 ДФЄС); разом з Європарламентом Рада ухвалює акти, які визначають правові основи застосування адміністративних заходів, спрямованих на боротьбу з фінансуванням терористичної діяльності (ст. 75 ДФЄС). Європарламент виконує законодавчі і контрольні повноваження.

Безпекова складова ПСБЮ спрямована на створення умов для досягнення високого рівня безпеки шляхом ухвалення заходів щодо подолання злочинності, расизму, ксенофобії, заходів з координації і співпраці поліцейських судових, інших компетентних органів, а також шляхом взаємного визнання судових рішень у кримінальних і цивільних справах.

Розглядаючи *третє питання* «Стратегічне партнерство та інші форми співпраці ЄС з третіми державами у сфері свободи, безпеки та юстиції» необхідно зазначити, що зовнішній вимір ПСБЮ включає співробітництво з третіми державами, які є «стратегічними» чи «тісними» партнерами ЄС, та передбачає взаємодію на всіх напрямках СБЮ. Але незважаючи на те, що спільною метою зазначеного співробітництва є розвиток ПСБЮ в рамках ЄС, характер взаємодії ЄС з кожною окремою групою третіх країн має свої особливості. Яскравими представниками зазначених груп є (США – розвинуті індустріальні країни, Росія – північний

вимір співробітництва, Норвегія та Ісландія – країни Європейської асоціації вільної торгівлі).

ЄС та Сполучені Штати Америки є стратегічними партнерами у політичній, економічній, культурній та правовій сферах. На сьогодні основними напрямками співробітництва Сторін у сферах СБЮ є: *візові питання; боротьба з організованою злочинністю та тероризмом; екстрадиція та взаємна правова допомога; безпека кордонів, документів, транспорту та пасажирів.*

Відповідно до Регламенту Ради ЄС 539/2001 на громадян США поширюється безвізовий режим подорожей до усіх держав-членів ЄС. Боротьба з тероризмом та організованою злочинністю є основою співробітництва між США та Європолом, що підписали дві угоди.

Перша угода, підписана 6 грудня 2001 р., передбачає обмін стратегічною та технічною інформацією, друга, підписана у грудні 2002 р. – уповноважує Сторони обмінюватися персональними даними та іншою пов'язаною з цим інформацією, забезпечивши можливість Сторін співпрацювати на оперативному рівні.

Правові рамки співробітництва ЄС – США у сфері юстиції визначає Угода між Євроюстом та Департаментом юстиції США, підписана 6 листопада 2006 р., цілями якої є спрощення співробітництва, координації та обміну інформацією у процесі розслідування у справах щодо терористичних та транскордонних злочинів.

У червні 2003 р. між ЄС та США підписано Договір про екстрадицію та Договір про взаємну правову допомогу у кримінальних справах, а набрали чинності – 1 лютого 2010 р.

У 2004 р. було розпочато "ЄС – США політичний діалог щодо безпеки кордонів та транспорту", що відбувається двічі на рік у формі форуму офіційних представників ЄС (головуючої в ЄС держави, Генерального секретаріату Ради та Комісії) і США.

Іншу філософію закладено у співробітництво між ЄС та Росією у сфері СБЮ, яке здійснюється на основі «Дорожньої карти», прийнятої 10 травня 2005 р. на саміті Росія – ЄС у Москві. У преамбулі «Дорожньої карти» зазначено довгострокову мету співробітництва – створення Спільного простору свободи, безпеки та правосуддя. В цьому документі визначено спільні цілі, принципи та завдання співробітництва у сферах «свобода», «безпека» та «правосуддя».

На засадах паритетності базується співробітництво ЄС з країнами Європейської асоціації вільної торгівлі (Норвегією, Ісландією, Ліхтенштейном та Швейцарією). Правовою основою відносини між зазначеними країнами та ЄС у сфері СБЮ є Шенгенські договори.

Іншу групу третіх держав складають країни-партнери, які розвивають співробітництво з ЄС в окремих аспектах СБЮ. Зокрема здійснюється співробітництво ЄС з країнами Африки, Центральної Азії, Азії, Латинської Америки, Середнього Сходу.

Об'єднуючим фактором трьох проаналізованих форм співробітництва ЄС з третіми державами у сфері СБЮ (стратегічне партнерство, тісне партнерство та інші форми співробітництва) є відсутність євроінтеграційного компоненту в зовнішній політиці зазначених країн, що зумовлює націленість двостороннього та регіонального співробітництва на подолання спільних загроз та розв'язання спільних проблем, а не на докорінне реформування та приведення у відповідність з європейськими нормами і стандартами національних адміністративних, судових чи правових систем.

Тестові завдання

1. Спільна зовнішня політика та політика безпеки (СЗППБ) вперше була закріплена в:

- а) Маастрихтському договорі 1993 р.;*
- б) Амстерданському договорі 1997 р.;*
- в) Ніццькому договорі 2001 р.;*

г) Лісабонському договору 2004 р.

2. Реалізацію цілей і принципів Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗППБ) покладено на:

а) інститути і органи ЄС;

б) правоохоронні органи;

в) громадські організації;

г) Міністерство оборони.

3. Поліпшувати свій військовий потенціал державам-членам допомагає створена у 2004 р.:

а) Євроюст;

б) Європол;

в) Європейська оборонна агенція;

г) Інтегрована система управління зовнішніми кордонами (ІСУЗК).

4. Створення простору свободи, безпеки і юстиції (ПСБЮ) як самостійного напрямку діяльності ЄС почалося після набуття чинності

а) Маастрихтського договору 1993 р.;

б) Амстерданського договору 1997 р.;

в) Ніццького договору 2001 р.;

г) Лісабонського договору 2004 р.

5. Яка із зазначених політик не є складовою простору свободи, безпеки і юстиції (ПСБЮ):

а) стосовно прикордонного контролю, надання притулку та імміграції

б) співпраця органів поліції;

в) співпраця судів у цивільних та кримінальних справах;

г) співпраця оборонних відомств.

6. Координацію співпраці поліцейських органів ЄС здійснює:

а) Поліцейське відомство Європи (Полевро);

б) Європейське поліцейське відомство (Європол);

в) Організація кримінальної поліції (Інтерпол);

г) Європейська правоохоронна організація (ЄвроПас).

7. Європейське агентство, що співпрацює з судовими та поліцейськими органами країн-членів ЄС – це:

- а) Євроюст;*
- б) Інтерпол;*
- в) ЄвроПас;*
- г) ПолЄвро.*

8. Запровадження Інтегрованої системи управління зовнішніми кордонами (ІСУЗК) було передбачено Висновками Європейської Ради, яка проходила:

- а) у 1986 р. у м. Осло (Норвегія);*
- б) у 1991 р. у м. Берлін (Німеччина);*
- в) у 2001 р. у м. Лекені (Бельгія);*
- г) у 2012 р. у м. Амстердам (Нідерланди);*

9. З метою координації політики прикордонного контролю, надання притулку та імміграції у 2004 році була створена Європейська агенція з управління оперативною співпрацею на зовнішніх кордонах держав-членів Європейського Союзу:

- а) Європол;*
- б) Фронтекс;*
- в) Євроюст;*
- г) Віс.*

10. З 1 грудня 2019 посаду Верховного представника Європейського союзу із питань закордонних справ обіймає

- а) Кетрін Ештон;*
- б) Федеріка Могеріні;*
- в) Жозеп Боррель;*
- г) Жак Ширак.*

Тема 12. Правове регулювання відносин України з Європейським Союзом (2 години)

Практичне заняття

План

1. Правові основи співробітництва України Європейського Союзу.
2. Проблемні питання співпраці та перспективи інтеграції України до Європейського Союзу.

Мета: ознайомитися із правовими основами співробітництва України та Європейського Союзу, проблемними питаннями співпраці та перспективами інтеграції України та ЄС.

Основні поняття: співробітництво, перспективи інтеграції, проблемні питання.

При розгляді *першого питання* «Правові основи співробітництва України Європейського Союзу» необхідно зазначити, що **Першою правовою основою відносин між Україною та ЄС**, яка започаткувала співробітництво з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань стала Угода про партнерство та співробітництво (УПС) від 14 червня 1994 р. (набула чинності 1 березня 1998 р.). Укладення УПС дозволило встановити регулярний двосторонній діалогу між Україною та ЄС на політичному та секторальних рівнях, впровадити впорядкований режим торгівлі між обома сторонами на основі принципів ГАТТ/СОТ, визначити пріоритети адаптації законодавства України до стандартів та норм Європейського Співтовариства (*acquis communautaire*) у визначених секторах української економіки.

У рамках УПС було визначено *наступні пріоритети співпраці між Україною та ЄС*: енергетика; торгівля та інвестиції; юстиція та внутрішні справи; наближення

законодавства України до законодавства Євросоюзу; охорона навколишнього середовища»; транспортна сфера; транскордонне співробітництво; співпраця у сфері науки; технологій та космосу.

21 лютого 2005 року під час засідання Ради з питань співробітництва схвалили План дій Україна – ЄС – двосторонній політичний документ, який дав змогу суттєво розширити двостороннє співробітництво України до ЄС без внесення змін до чинної договірно-правової бази. Серед ключових здобутків у розвитку відносин протягом терміну Плану дій: надання Україні статусу країни з ринковою економікою в рамках антидемпінгового законодавства ЄС, надання Україні права приєднуватися до зовнішньополітичних заяв і позицій ЄС, укладення Угоди про спрощення оформлення віз та Угоди про реадмісію осіб, поширення на Україну фінансування Європейського інвестиційного банку (Рамкова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком), поглиблення секторальної співпраці, започаткування переговорів щодо укладення нового базового договору на заміну УПС.

З огляду на завершення у березні 2008 року 10-річного терміну дії УПС, 5 березня 2007 року Україна та ЄС розпочали переговорний процес щодо укладення нової угоди між Україною та ЄС. На період до укладення нової угоди чинність УПС щороку автоматично продовжується за взаємною згодою сторін. Після завершення вступу України до Світової організації торгівлі 18 лютого 2008 року були започатковані переговори в частині створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що відкриває шлях до лібералізації руху товарів, капіталів та послуг та широку гармонізацію нетарифних інструментів економічного регулювання. 9 вересня 2008 року на Паризькому саміті Україна та ЄС досягли політичної домовленості про укладення майбутньої угоди в форматі Угоди про асоціацію, яка

будуватиметься на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції.

Відповідно до домовленостей, досягнутих в ході Паризького саміту Україна-ЄС, у 2009 року сторонами був розроблений та схвалений Порядок денний асоціації (ПДА), який замінив План дій Україна – ЄС та поставив собі за мету слугувати орієнтиром для проведення реформ в Україні у процесі підготовки імплементації майбутньої Угоди про асоціацію. Реалізація Порядку денного асоціації дала можливість розпочати виконання вже погоджених положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС ще до її укладення.

У ході 15-го Саміту Україна – ЄС в Києві 19 грудня 2011 року сторони оголосили про завершення переговорів по майбутній Угоді про асоціацію, а 30 березня 2012 року текст майбутньої Угоди було парафровано главами переговорних команд України та ЄС.

Політичну частину Угоди про асоціацію було підписано 21 березня 2014 року, економічну частину – 27 червня 2014 року. 16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС.

Відповідно до статті 486 Угоди з 1 листопада 2014 року здійснюється її тимчасове застосування. Повністю Угода про асоціацію між Україною та ЄС набирає чинності після її ратифікації усіма державами-членами.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС є міжнародно-правовим документом, який на договірно-правовому рівні закріплює перехід відносин між Україною та ЄС від партнерства та співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції.

23 лютого 2017 р. Верховна Рада ратифікувала Угоду між Урядом України і Європейським Союзом про участь України у програмі COSME (англ. Competitiveness of Enterprises and Small and Medium-sized Enterprises – «Конкурентоспроможність підприємств малого і

середнього бізнесу (2014—2020). 6 квітня 2017 р. – Європарламент проголосував за введення безвізового режиму між Україною та ЄС. 11 травня 2017 р. – Рада міністрів Європейського Союзу затвердила рішення про надання безвізового режиму для України. 17 травня 2017 р. – в Страсбурзі урочисте підписання відповідного законодавчого акта.

Договірні-правову базу співробітництва Україна – ЄС складають також рамкові та галузеві угоди.

Розглядаючи *друге питання* «Проблемні питання співпраці та перспективи інтеграції України до Європейського Союзу» необхідно вказати, що серед *факторів стримування співробітництва України з Європейським Союзом* визначальну роль відіграють:

- невідповідність розвитку демократичних інституцій і стану громадянського суспільства європейським стандартам, що, зокрема, має вияв у звинуваченнях на адресу України в порушенні прав людини, придушенні преси, порушеннях при проведенні виборчих кампаній та референдумів, невиконанні зобов'язань перед Радою Європи тощо;

- низький рівень економічного розвитку;

- повільні темпи реформ, які до того ж недостатньо скоординовані із завданнями європейської інтеграції, низький рівень ВВП і доходів на душу населення;

- нерозвиненість нормативного забезпечення підприємницької діяльності в Україні, базових інститутів економіки;

- несприятливий інвестиційний клімат;

- високий рівень корупції й економічної злочинності;

- проблеми захисту прав інтелектуальної власності, боргових зобов'язань України;

- вузькість структури експортних пропозицій України щодо єдиного внутрішнього ринку ЄС;

- вагомість частки чутливих товарів у складі українського експорту, проти яких в ЄС застосовуються протекціоністські заходи;

- перевага політичних декларацій над практичними заходами в справі імплементації угоди про партнерство і співробітництво та Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу;

- непослідовність зовнішньої політики України;

- слабкість адміністративно-інституціонального забезпечення курсу європейської інтеграції, зокрема, брак досвідчених фахівців із проблем євроінтеграції у державних структурах України;

- відсутність в Україні впливових підприємницьких політичних сил, які б ідентифікували своє майбутнє з ЄС;

- брак цілеспрямованої інформаційно-пропагандистської кампанії на користь інтеграції України в ЄС;

- нерівні умови для конкурентної боротьби внаслідок монополізації сфери виробництва.

Пріоритетні напрямки діяльності України з ЄС для налагодження співпраці:

- структурні перетворення, необхідні для забезпечення зростання економіки України;

- ринкова трансформація національної економіки на основі європейських стандартів;

- підвищення конкурентоспроможності національного товаровиробника через приватизацію підприємств і запровадження ефективної політики конкуренції вітчизняної продукції по більшості товарних позицій;

- залучення західних інвестицій, входження рентабельних підприємств у транснаціональні групи з метою сприяння адаптації української економіки входженню у світовий економічний порядок;

- демократизація суспільних відносин;

- розбудова громадянського суспільства;

- виконання в повному обсязі зобов'язань України перед Радою Європи;
- боротьба з корупцією;
- удосконалення Україною захисту прав інтелектуальної власності;
- приведення національної нормативно-правової бази до європейських стандартів;
- вдосконалення управлінського компоненту євро інтеграційної стратегії України;
- проведення адміністративної реформи з урахуванням європейського вектора;
- втілення в життя відповідної програми підготовки й перепідготовки службовців;
- зміцнення фінансової складової євро інтеграційного руху України;
- проведення широкомасштабної інформаційно-просвітницької програми з метою поліпшення знань суспільства про природу, сутність європейської інтеграції, специфіку функціонування ЄС;
- зміцнення двосторонніх контактів із суб'єктами ЄС, зокрема, з Францією, Німеччиною, Великобританією;
- участь України у спільних економічних проєктах ЄС;
- активізація участі України в європейських регіональних ініціативах, зокрема, Центральноєвропейській угоді про вільну торгівлю, організації Чорноморського економічного співробітництва, Програмі співробітництва країн балтійського регіону, що дозволило б налагодити стійкі зв'язки з країнами-кандидатами, країнами-членами ЄС, а також головними міжнародними організаціями, залученими до економічного співробітництва в Європі;
- участь у будівництві архітектури європейської безпеки, використовуючи членство в ОБСЄ й у програмі «Партнерство заради миру»;

- поглиблення прикордонного та митного співробітництва;

- координація боротьби з організованою злочинністю, незаконною міграцією, наркобізнесом, відмиванням капіталів.

Тестові завдання

1. Перша угода «Про партнерство і співробітництво» між Україною та ЄС ратифікована Верховною Радою України

а) 10 листопада 1991 р.;

б) 10 листопада 1994 р.;

в) 10 листопада 1997 р.;

г) 10 листопада 2000 р.

2. Відкриття у Брюсселі Представництва України при Європейських співтовариствах відбулося у:

а) липні 1991 р.;

б) липні 1995 р.;

в) липні 1997 р.;

г) липні 2000 р.

3. Підписання у Мадриді Хартії про особливе партнерство України з НАТО відбулося у

а) липні 1991 р.;

б) липні 1995 р.;

в) липні 1997 р.;

г) липні 2000 р.

4. Перший саміт Україна-ЄС відбувся:

а) 5 вересня 1991 р.;

б) 5 вересня 1994 р.;

в) 5 вересня 1997 р.;

г) 5 вересня 2000 р.

5. Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності:

а) 1 вересня 1991 р.;

б) 1 вересня 1994 р.;

в) 1 вересня 2014 р.;

г) 1 вересня 2017 р.

6. Угода про асоціацію між Україною та ЄС була ратифікована Верховною Радою України:

- а) 16 вересня 1991 р.;*
- б) 16 вересня 1994 р.;*
- в) 16 вересня 2014 р.;*
- г) 16 вересня 2017 р.*

7. Європарламент проголосував за введення безвізового режиму між Україною та ЄС:

- а) 6 квітня 2012 р.;*
- б) 6 квітня 2014 р.;*
- в) 6 квітня 2015 р.;*
- г) 6 квітня 2017 р.*

8. Урочисте підписання в Страсбурзі відповідного законодавчого акта про надання безвізового режиму для України відбулося:

- а) 17 травня 2012 р.;*
- б) 17 травня 2014 р.;*
- в) 17 травня 2015 р.;*
- г) 17 травня 2017 р.*

9. «Східне партнерство» – зовнішньополітична ініціатива Європейського Союзу, яка поширюється на 28 держав-членів ЄС та:

- а) чотири східноєвропейських сусідів ЄС;*
- б) шість східноєвропейських сусідів ЄС;*
- в) сім східноєвропейських сусідів ЄС;*
- г) вісім східноєвропейських сусідів ЄС.*

10. Східне партнерство» – зовнішньополітична ініціатива Європейського Союзу не поширюється на:

- а) Азербайджан;*
- б) Білорусь;*
- в) Росію;*
- г) Україну.*

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Візова інформаційна система (ВІС) (*Visa Information System (VIS)*) є системою обміну візовими даними між країнами Шенгенської конвенції та водночас ключовим елементом спільної візової політики, яка надає можливість Європейському союзу забезпечувати зону свободи, безпеки та юстиції.

Директива (англ. Directive) – тип законодавчого акта Європейського Союзу. На відміну від постанови чи рішення, інструментів прямої дії, директива запроваджується через національне законодавство. Вона зобов'язує державу-члена у певний термін вжити заходів, спрямованих на досягнення визначених у ній цілей.

Єврозона – група 19 держав Європейського Союзу, офіційною валютою яких є євро.

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) – державна фінансово-кредитна установа Європейського Союзу для фінансування розвитку відсталих європейських регіонів у формі довготермінових кредитів. Штаб-квартира розташована в місті Люксембург. Створений у 1958 році з метою надання кредитів для спорудження та реконструкції об'єктів, які становлять інтерес для країн ЄС та асоційованих держав. Статутний капітал формується із внесків країн-учасниць.

Європейський інвестиційний фонд (англ. *European Investment Fund, EIF*) створений 1994 року для фінансування інвестицій у малі й середні підприємства. Головний акціонер Європейського інвестиційного фонду (ЄІФ) – Європейський інвестиційний банк. Європейський інвестиційний фонд працює з малими й середніми підприємствами не безпосередньо, а через фінансових посередників; його діяльність зосереджена в галузі ризикового капіталу та надання гарантій. Європейський інвестиційний фонд інвестує малі та середні підприємства в межах Європейського Союзу та у країнах-кандидатах.

Європейська служба банківського нагляду (European Banking Authority – ЕВА) є незалежним органом Європейського Союзу (ЄС), яка здійснює пруденційне регулювання та нагляд в європейському банківському секторі. Метою ЕВА є підтримання фінансової стабільності в ЄС і забезпечення цілісності, ефективності та впорядкованості функціонування банківського сектору.

Європол, Європейське поліцейське управління (англ. *European Police Office, Europol*) – установа правопорядку Європейського Союзу; збирає інформацію щодо кримінальних злочинів.

Євроюст – європейське агентство, що співпрацює з судовими та поліцейськими органами країн-членів ЄС.

Інститут Європейського Союзу – це керівний орган, якому притаманні власна легітимність, певна функціональна та процедурна автономія, назва якого чітко передбачена в установчому договорі, який наділений повноваженнями приймати юридично зобов'язальні рішення.

Компетенція ЄС – це сукупність прав і повноважень, необхідних для діяльності Союзу. Вони стосуються питань, що перебувають у віданні ЄС (предметна компетенція), та здатності Союзу впливати на вирішення питань предметної компетенції (регулююча компетенція).

Політика ЄС – це комплекс заходів, що проводяться ним стосовно конкретних сфер суспільного життя.

Право Європейського Союзу – це система правових норм, які регулюють процеси європейської інтеграції та діяльність ЄС.

Предметом інституційного права є сам Європейський Союз як інтеграційна організація, статус його керівних органів (інститутів). Предметом регулювання матеріального права є ті суспільні відносини, які складаються на його території між громадянами, юридичними особами, державами-учасницями й іншими суб'єктами.

Принцип недискримінації за ознакою національного громадянства – адресований в першу чергу державам-членам і наказує їм у сферах, що підпадають під дію права Європейського Союзу, надавати громадянам інших країн ЄС, як мінімум, такий же обсяг прав і обов'язків, який вони надають своїм власним громадянам.

Принцип рівності (недискримінації) – означає, що в схожих ситуаціях ставлення до осіб має бути абсолютно однаковим, за винятком випадків, коли існує об'єктивне виправдання різному ставленню

Принципи права Європейського Союзу – це приписи установчого характеру, які визначають суть, зміст і порядок застосування норм правової системи ЄС.

Пруденційне регулювання (пруденційний нагляд) спрямоване на забезпечення банку від банкрутства і охоплює як безвиїзний, так і виїзний види нагляду.

Рада «Екофін» (походить від англ. «Economic and Financial» – ECOFIN) є центральним комітетом з питань координації економічної та валютної політики, членом якого є всі 27 держав-членів Євросоюзу. В рамках цього комітету міністри економіки та фінансів окрім вище зазначеної координації проводять дискусії з ЄЦБ та Комісаром ЄС з валютних питань, приймають рішення щодо Пакту стабільності та економічного розвитку тощо.

Регламенти (англ. regulations) є нормативно правовими актами Ради Міністрів або Європейської Комісії. Вони встановлюють загальні правила, які застосовуються одноманітно в усіх державах-членах ЄС та підлягають негайному виконанню як закон в усіх державах-учасниках одночасно.

Рішення Ради Міністрів та Європейської Комісії (англ. decisions) – індивідуально-правові акти, адресовані до певної особи або декількох осіб, якими можуть бути як держави, так і фізичні або юридичні особи. Рішення є обов'язковими в усій своїй повноті (але

лише щодо їх адресата) та не потребують подальшої імплементації.

Система права Європейського Союзу – це новий правовий порядок, утворений засновницькими договорами, характеризується своєю автономністю та внутрішнім узгодженням власної системи правових джерел, а також специфічною природою взаємовідносин, що існують між правовими нормами Європейського Союзу та національними правовими системами держав-учасниць.

Шенгенська інформаційна система (ШИС) – (Schengen Information System) є досить об'ємною та розвиненою інформаційною системою, яка містить відомості про осіб, документи та об'єкти, які знаходяться в розшуку

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

Нормативно-правова база:

1. Договір про Європейський Союз від 7 лютого 1992 року. Дата оновлення 13.12.2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text (Дата звернення 12.11.2020).

2. Договір про заснування Європейської Спільноти від 1 січня 2005 року. Дата оновлення 01.01.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (Дата звернення 12.11.2020).

3. Договір про функціонування Європейського союзу (зведена версія від 07.06.2016 року) URL: <https://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/treaties/treaties-force.html> (Дата звернення 12.11.2020).

4. Договір про заснування європейського співтовариства з атомної енергії від 17.02.1986. Дата оновлення 16.04.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_027#Text (Дата звернення 12.11.2020).

5. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000. Дата оновлення 01.01.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text (Дата звернення 12.11.2020).

Література основна

1. Аракелян М.Р. Право Європейського Союзу : підручник / М.Р. Аракелян, М.Д. Василенко; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". – О.: Фенікс, 2012. – 390 с.

2. Баймуратов М.О. Модифікації державного суверенітету в умовах європейської інтеграції в контексті взаємовідносин Європейського Союзу з державами-членами : монографія / М.О. Баймуратов, Ю.С. Хоббі. – Суми: Університет. кн., 2013. – 300 с.

3. Бирюков М.М. Европейское право: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по направлениям подгот. и

спеціальностям «Международ. Отношения» и «Регионоведение» /М.М. Бирюков. – 2-е изд., доп. – Москва: Омега-Л, 2006. – 128 с.

4. Волошин Ю.О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: теоретико-методологічні аспекти : монографія / Ю.О. Волошин. – К.: Логос, 2010. – 428 с.

5. Європейський Союз і Україна: особливості взаємовідносин на сучасному етапі / НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. – Х.: Оберіг, 2012. – Вип 1. – 76 с.

6. Європейський Союз: економіка, політика, право : енцикл. слов. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К.: ВПЦ "Київ. ун-т", 2011. – 368 с. 14

7. Інституційна система ЄС: навч. посіб. / Л.Л. Прокопенко, О.М. Рудік, Н.М. Рудік. – Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. – 220 с.

8. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу : монографія / НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування; за заг. ред. І.В. Яковюка. – К. : Ред. журн. "Право України"; Х.: Право, 2013. – Вип. 14. – 208 с.

9. Кашкин С.Ю. Введение в право Европейского Союза. Учебное пособие. М: Изд-во Эксмо, 2005. – 368 с.

10. Кернз, В. Вступ до права Європейського Союзу: Навчальний посібник: Пер. з англ. = Introduction to European Union Law /В. Кернз. -Київ : Знання,2002. -381 с.

11. Консолідовані версії договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/С 83/01): хрестоматія / упоряд. Б. В. Бабіна. – О.: Фенікс, 2012. – 294 с.

12. Кордон М.В. Європейська та євроатлантична інтеграція України : навч. посіб. / М.В. Кордон. – 2-ге вид. – К.: Центр учб. л-ри, 2010. – 172 с.

13. Основи права Європейського Союзу: нормат. матеріали (із змінами, внесеними Лісабон. договором) / за заг. ред. М.В. Буроменського. – Х. : ФІНН, 2010. – 392 с.

14. Петров Р. А. Транспозиция "acquis" Европейского Союза в правовые системы третьих стран : монография / Р.А. Петров. – К. : Истина, 2011. – 384 с.

15. Право Європейського Союзу: підручник / [Р.А. Петров кер. авт. кол., А.О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.]; за ред. Р.А. Петрова. – Вид. 9-те, змінене і допов. – Харків: Право, 2019. – 442 с.

16. Право Європейського Союзу : підручник / за ред. В.І. Муравйова. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 704 с.

17. Право Европейского Союза: учебник для вузов / под. ред. С.Ю. Кашкина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт; ИД Юрайт, 2010. – 1119 с.

18. Штрайнци Р. Європейське право /Перекл. з нім. Катерина Котюк; наук. Ред.. укр.. вид. Михайло Микієвич. – Львів: Астролябія, 2009. – 480 с.

19. Топорнин Б.Н. Европейское право. М.: Юристь, 2001. – 456 с.

20. Яковюк І.В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз: монографія / І.В. Яковюк ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х.: Право, 2013. – 760 с.

Література додаткова

1. Абдуллаєв Р. Генеза та сучасний стан правового регулювання інституту санкцій у праві Європейського Союзу // Юридичний вісник. – 2018. – № 1. – С. 98-102.

2. Божко В.М. Порівняльно-правовий аналіз особливостей проходження публічної служби в Україні та Європейському Союзі // Приватне та публічне право. – 2018. – № 3. – С. 84-90.

3. Булижин І.В. Правове регулювання процедур банкрутства у країнах Європейського Союзу // Приватне та публічне право. – 2017. – № 4. – С. 44-48.

4. Губанов О.О. Правова доктрина як елемент правової системи Європейського Союзу: її місце та зв'язок з іншими елементами // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. - 2015. - Вип. 4(1). - С. 24-28.

5. Добрянський С. До характеристики юридичного гарантування прав людини у Європейському Союзі // Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини. - 2016. - Вип. 38. - С. 233–245. 15

6. Кикоть П.В. "Вільне небо" між Україною та Європейським Союзом: удосконалення правового регулювання ринку авіаційних перевезень // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. - 2018. - № 1. - С. 351-359.

7. Коваленко Я.І. Аналіз діяльності органів європейського союзу, до компетенції яких входить захист прав людини // Вісник Пенітенціарної асоціації України. - 2018. - № 1. - С. 184-190.

8. Овечкіна О.С. Гармонізація національного законодавства із правом Європейського союзу у сфері інтелектуальної власності // Право.ua. - 2017. - № 2. - С. 35-41.

9. Серета Т. Конституційно-правові основи інтеграції законодавства України до законодавства Європейського Союзу // Юридична Україна. - 2017. - № 4. - С. 4-11.

10. Фалалєєва Л.Г. Фундаментальні права та концепція наднаціональності: новітні підходи у практиці Європейського Союзу // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. - 2018. - № 2. - С. 58-67.

11. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи Порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. - К., 2006.

12. Хорольський Р.Б. Судовий прецедент як джерело права Європейського співтовариства / Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. Тацій В.Я. – Вип. 39. – Х., 1999.

13. Яковюк І. Система джерел права Європейського Союзу: загальна характеристика //Філософія права і загальна теорія права. – 2013. –№ 1. – С. 209-220

Інформаційні ресурси:

1. europa.eu – офіційний інтернет-портал Європейського Союзу (дата звернення 01.11.2020).

2. <https://eur-lex.europa.eu/> EUR-Lex Онлайн доступ до законодавства Європейського Союзу (дата звернення 01.11.2020).

3. <https://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/treaties/treaties-force.html> Договори Європейського Союзу (дата звернення 01.11.2020)

4. https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk
Представництво Європейського Союзу в Україні (дата звернення 01.11.2020).

5. <http://www.president.gov.ua>. – веб-сторінка Президента України (дата звернення 01.11.2020).

6. <http://rada.gov.ua>. – веб-сторінка Верховної Ради України (дата звернення 01.11.2020).

7. <http://www.kmu.gov.ua>. – веб-сторінка Кабінету Міністрів України (дата звернення 01.11.2020).